Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori iskola
Alkalmazott Nyelvészet Doktori Program

A FINN NYELV (INDEXELT) GENERATÍV SZINTAXISA

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Tézisek

Farkas Judit

Témavezető:
Dr. Alberti Gábor

Pécs, 2009

0. Bevezetés

Jelen disszertáció témája a finn nyelv, közelebbről a finn nyelv irodalmi változatának (*kirjakieli*) generatív szemléletű leírása, különös tekintettel az egyeztetési jelenségekre.

Viszonylag kevesen foglalkoznak ma generatív szintaxissal a finn nyelvvel kapcsolatban (néhány jelentősebb kutató: Anders Holmberg, Urpo Nikanne, Satu Manninen, Anne Vainikka, Maria Vilkuna[1]), továbbá a legátfogóbb, a finn nyelvet ilyen keretben tárgyaló mű, Auli Hakulinen és Fred Karlsson *Nykysuomen lauseoppia* (1979) című munkája óta is eltelt már néhány évtized, és azóta több területen is történtek jelentős változások. Természetesen ezek jórészt beépültek a korábban felsorolt kutatók munkáiba is, de a magyar nyelv, illetve az erre készített leírások alkalmasak arra, hogy segítségükkel néhány problémát újfajta módon közelítsünk meg. A két nyelv között genetikai és tipológiai rokonság is van: mindkettő az uráli nyelvcsaládba tartozó agglutináló nyelv. A magyarról igen sok leírás született és születik máig transzformációs generatív keretben: a teljesség igénye nélkül ilyenek például a *Strukturális magyar nyelvtan* mondattani és morfológiai kötetei (Kiefer (1992, 2000)), vagy É. Kiss Katalin különböző munkái (pl. É. Kiss (1998, 2002, 2007)), de megemlíthetjük Bródy Mihály (pl. Bródy 1990), Szabolcsi Anna (pl. Szabolcsi-Laczkó 1992), Surányi Balázs (2002), Kenesei István (2000, 2001), Bartos Huba (pl. Bartos 2000), valamint Alberti Gábor és Medve Anna (Alberti-Medve 2002) ebben a tárgykörben végzett kutatásait is. Sok részlet, amelyet a magyar nyelv leírásában az egyes kutatók kidolgoztak, a finn nyelvre is alkalmazható. Így például a magyarra sikeresen alkalmazott DP-elmélet a (jelenleg) explicit névelővel (még) nem rendelkező finn esetében is hasznosítható; a névutós, illetve a birtokos szerkezetek között is nagyfokú hasonlóság mutatható ki a két nyelv között; de a mondat élén semleges esetben megjelenő összetevők kiválasztásának elvei is lényegében azonosak a finnben és a magyarban.

A dolgozat a következőképpen épül fel: az első fejezetben bemutatom a finn irodalmi nyelv leírásában alkalmazott modellt; a második részben a finn nyelvben tapasztalható egyeztetési jelenségeket ismertetem, amelyek segítségével alátámasztom, miért éppen az adott modellt tekintem alkalmasnak e nyelv leírására; a harmadik fejezet a finit ige körül kiépülő lehetséges szerkezeteket mutatja be; a negyedik rész a főnévi csoport leírásának részleteit tárgyalja; míg az ötödik fejezet a különböző igenevek szerkezetével foglalkozik. A hatodik fejezet témája a finn nyelv beszélt változata: itt azt mutatom be, hogyan lehetséges bizonyos

[1] Műveik közül néhány, amely a jelen témához kapcsolódik: Holmberg – Nikanne (1993, 2002); Holmberg (2005); Manninen (2003a-b), Manninen – Nelson (2003); Vainikka (1989, 1992, 2003); Vilkuna (1989, 1995).

irodalmi nyelvváltozattól való eltéréseket indexelt nyelvtannal megragadni. A dolgozat legfontosabb gondolatait a hetedik fejezet foglalja össze.

Ennek az összefoglalónak a szerkezete alapvetően követi a dolgozatét. Az általam alkalmazott modell legfontosabb jellemzőinek felvázolása után röviden áttekintem, hol milyen egyeztetések vannak a finn irodalmi nyelvben, majd rátérek a konkrét szerkezetek ismertetésére: először a finit ige körül kiépülő struktúra felépítésének jellemzőit tárgyalom; majd a főnévi kifejezések szerkezetét mutatom be, ezt követően az igenevekről adok áttekintést, végezetül pedig a beszélt nyelv néhány a téma szempontjából releváns vonását emelem ki. Mindezeket egy rövid összegzés követi, melyet egy ábra zár, melyben a legfontosabb szerkezeti jellegzetességek egyszerre tűnnek fel.

Köszönettel tartozom Anja Haaparantának, a PTE finn lektorának, aki átnézte a disszertáció (általam írt) finn nyelvű példamondatait, és anyanyelvi beszélőként rengeteget segített abban, hogy ez a munka elkészülhessen, valamint szintén köszönet illeti az OTKA 60595 projektet a támogatásért.

1. A modell

Az ebben a munkában alkalmazott mondattani modell alapvetően két alkotórészből áll: egy transzformációs komponensből és egy indexelt nyelvtanból. Míg az előbbit sokan és változatosan alkalmazzák a nyelvek leírásában, addig az utóbbi meglehetősen ritkán fordul elő a magyar generatív nyelvészeti munkákban – kivételként megemlíteném Kornai András *A főnévi csoport egyeztetése* című cikkét (Kornai 1989), amely a magyar főnévi csoport egyeztetési jelenségeit tárgyalja ilyen keretben. A modell indexelt nyelvtani része nem csupán a finnben olyan gyakran és változatosan előforduló egyeztetési jelenségek hatékonyabb leírására szolgál: azzal, hogy a jelenség lényegét (a másolást) ragadja meg, a leírást magyarázóan adekvátabbá teszi. Mivel azonban én nem használom ki az indexelt nyelvtanoknak azt a tulajdonságát, hogy indexfüzérük hossza korlátlan lehet (a finn egyeztetési jelenségek megragadásához egy elemen legfeljebb öt index megjelenítése szükséges), a nyelvtannak ez a része átfogalmazható nem indexelt környezetfüggetlen nyelvtanná. Így pedig amellett, hogy ez a leírás az egyeztetési jelenségek lényegét jobban megragadja, a „hagyományosabb” chomskyánus keretben gondolkodók számára is felhasználhatóvá válik.

1.1. Az indexelt nyelvtan

Az indexelt nyelvtanok az egyeztetési jelenségek leírásánál hasznosíthatóak a leginkább. A kongruencia szintaktikai kezeléséről a transzformációs generatív grammatika képviselői meglehetősen hasonlóan gondolkoznak: a problémára jegyellenőrzéses megoldást javasolnak, melyhez megfelelő szintaktikai szerkezet szükséges. Carstens (2000) alapján megállapítható, hogy abban már nincs teljes egyetértés, hogy mi a megfelelő szintaktikai szerkezet, hiszen egyes tanulmányokban csak a specifikáló ─ fej relációt fogadják el megfelelő szintaktikai konfigurációnak (pl. Chomsky 1986, Koopman 1992, Kinyalolo 1991), míg például a *Minimalista Program*ban (Chomsky 1995) háromféle szerkezettípusban is megengedett a jegyellenőrzés: (a) specifikáló és fej közötti relációban; (b) két fej (α és β) relációjában, amennyiben α β-ra van csatolva; (c) a csatolt α és a β specifikálójában álló γP viszonylatában. Az valamennyi elgondolásban közös, hogy meglehetősen bonyolult szintaktikai szerkezeteket kell létrehozni a megfelelő konfiguráció eléréséhez, és többször olyan csomópont(ok) bevezetése is szükségessé válik, melyek kevéssé motiválhatóak (pl. *n*P Carstens (2000)-ben), hiszen ahogyan arra Kornai (1989, 183) felhívja a figyelmet, „az egyeztetési jelenségek transzformációs tárgyalása nem „mozgatást", hanem „másolást" igényel, és az ilyen transzformációknak nincs független motivációjuk". Az indexelt nyelvtanok pontosan a másolásban jeleskednek, alkalmazásukkal a jelenségek lényege jobban megragadható, valamint több (a jegyellenőrzésen alapuló rendszerekben szükségesnek tartott) csomópont, illetve mozgatás is szükségtelenné válik[2]. Ez a rendszer az „olcsóbb" *Merge* műveletet alkalmazza, így gazdaságosabb is azoknál, amelyek alapvetően a *Move*-ra épülnek.

Most pedig térjünk rá az indexelt nyelvtanok jellemzőire, működési sajátságaira.

Egy indexelt nyelvtan (Partee és mtsai (1990, 536–542), Alberti (2006, 251–258)) öt összetevőből épül fel: $G=<V_T, V_N, I, S, R>$, ahol V_T és V_N diszjunkt véges halmazok – V_T a G nyelvtan terminális ábécéje (ezek a konkrét lexikai elemek), V_N a G nyelvtan nem-terminális ábécéje (ezek a kategóriák: szintaktikai kategóriák, lexikai nem-terminálisok[3]); I: az indexek halmaza (a konkrét modellben ezek az egyeztetés szempontjából releváns jegyek); az S szimbólum a V_N halmaz egy kitüntetett eleme – a nyelvtan kezdőszimbóluma; R pedig a G nyelvtan szabályainak halmaza.

[2] Ez azonban nem azt jelenti, hogy az említett teóriákban alkalmazott megoldásokat teljesen elvetném (pl. komplex fejek építése), pusztán másként és másra használom fel azokat.

[3] *Lexikai nem-terminális*: az ábrákon nagybetűvel feltüntetett, lexikai elemek helyén álló nem-terminális elemek, amelyek az indexek felvételének végeztével a különféle hangtani műveletek (magánhangzó-illeszkedés, fokváltakozás) révén alakulnak át terminális szimbólumokká: például *PEKKALLA* → *Pekalla.*

Index(ek)et a nem-terminális szimbólumok viselhetnek magukon: például A(ij), melynek konkrét megvalósulása lehet például N (Pl Elat), amely egy többes számú, elativusi esetű főnevet jelöl. Levezetés során az alábbi szabályok szerint keletkezhetnek és tűnhetnek el indexek:

(1) Keletkezés és törlés csak az indexfüzér bal szélén játszódhat le.
(2) Az indexfüzér hosszának nincs felső korlátja.
(3) Az indexek a nem-terminális szimbólumokon öröklődnek.
(4) Terminális szimbólum sosem viselhet indexet (terminális szimbólummá alakulás során az indexek elvesznek).
(5) „*Dobj ki és másolj!*" (az indexek eltüntetésére vonatkozó szabály): A(i) → α, ahol i egy index, A egy nem-terminális szimbólum, α pedig egy terminális és nem-terminális szimbólumokból összeállított vegyes füzér. (Csak akkor alkalmazható, ha i éppen az indexfüzér első tagja.)
(6) „*Told el és másolj!*" (az indexek keletkezésére vonatkozó szabály): A → B(i), ahol A és B nem-terminális szimbólumok, i pedig egy index. (Némi megszorítást jelent az, hogy a kimeneti oldalon csak egyetlen nem-terminális szimbólum engedélyezett.)

Egy indexelt nyelvtannal akkor generálható egy V_T fölötti füzér, ha létezik olyan S-től induló levezetés, amelynek utolsó átmeneti füzére már csak terminális szimbólumokat tartalmaz, nem-terminális szimbólumokat és indexeket nem.

Az indexelt nyelvtanok az enyhén környezetfüggő nyelvtanok osztályába tartoznak, a természetes nyelveket pedig a közkeletű hipotézis szerint az enyhén környezetfüggő nyelvek között találjuk. Ez utóbbi besorolást látszanak igazolni a formális bizonyítások is (lásd Partee és mtsai (1990, 503–505), Alberti (2006, 212–213)). Egy indexelt nyelvtan teljes kapacitását akkor éri el, amikor például egy $a^nb^nc^n$ típusú nyelvet generálunk vele, melynek során az indexfüzér hossza valóban korlátlan lehet. Ez a nyelv bizonyíthatóan nem írható le környezetfüggetlen szabályrendszerrel (lásd a *Pumpálási tétel*t (Alberti 2006, 209–210)), míg indexelt nyelvtannal meglehetősen egyszerűen megragadható[4].

Abban a rendszerben, amelyet én javasoltam a finn nyelvvel kapcsolatban, ötnél több indexet egyik elem sem viselhet, és az indexek sorrendje sem tetszőleges (az indexek a Baker-

[4] L = {x ϵ {a, b, c}*: x=$a^nb^nc^n$, ahol n ϵ **N**} nyelv generálása indexelt nyelvtannal:
V_T = {a, b, c}
V_N = {S, T, A, B, C}
I = {i, j}
R = {S → T(j), T → T(i), T → ABC; A(i) → aA, A(j) → e; B(i) → bB, B(j) → e; C(i) → cC, C(j) → e}

féle *Tükörelv* (lásd pl. Bartos 2000, 654-659)[5] szellemében jelennek meg a szerkezetben): igék esetében *mód – idő – szám és személy (alany)* vagy *személytelenség – tagadás/folyamatosság – felszólítás*, főneveknél pedig *szám – eset – szám és személy (birtokos)* sorrend lehetséges csak (és nyilvánvalóan egyikféle indexből sem lehet egynél több). Az indexsorozatok korlátosságával (vö. (2)) egy környezetfüggetlen kapacitásúra redukált generatív nyelvtant kapunk, melyet egy olyan transzformációs modellel kombináltam, amelyben a morfológia szintjét is érintik a szintaktikai szabályok. A modell ezen komponensének bemutatását a következő alfejezet tartalmazza.

1.2. A transzformációs komponens

Az általam alkalmazott modell transzformációs komponense a klasszikus kétlépcsős X'-elméleten alapul, és nagyjából azon elvek mentén építkezik, amelyeket Alberti Gábor és Medve Anna alkalmaznak *Generatív grammatikai gyakorlókönyv*ükben (Alberti-Medve (2002), a továbbiakban *GGG*). A modell megalkotásánál irányadónak tekintettem az említett mű szigorú következetességét, amely például a következőkben érhető tetten. Lexikális frázisok módosítói pozíciójába csak vonzatok kerülhetnek (amelyek régensük testvércsomópontjában születnek). A vonzatokra és a szabad bővítményekre eltérő szabályok vonatkoznak: a *GGG*-ben egy vonzat mozgatási végpontjaként csak valamely specifikálói pozíció (vagy fej melletti komplementumpozíció) jöhet számításba, csatolt pozícióban sosem bukkanhatnak fel ilyen elemek. Ezeket az elveket attól az egyetlen kivételtől eltekintve én is betartom a finn nyelv leírása során, hogy az általam alkalmazott rendszerben lexikális frázisok specifikálójában születhet vonzat. Az az összetevő jelenhet meg ilyen pozícióban, amellyel az adott fej számban és személyben egyeztetődni képes: így például az igei kifejezések esetében az alanyi funkciójú, a főnévi csoportnál pedig a birtokosi vonzat kerül be ebben a pozícióban a szerkezetbe.

Az általam javasolt modell azonban bizonyos pontokon jelentősen eltér mind a *GGG*-től, mind a többi olyan modelltől, amelyben a szintaxis kész szóalakokat kap a lexikonból. Jelen rendszerben ugyanis (Bartos (2000)-hez hasonlóan) a szintaktikai szabályok a morfológia szintjét is érintik. Minden produktív morfológiai művelet a szintaxisban történik: így a produktív képzés is itt kap helyet az inflexiós morfológia kezelésével együtt. Erre azért volt szükség, mert a modell másik komponensében, az indexelt nyelvtanban index formájában

[5] „*Tükörelv*: a morfológiai deriváció közvetlenül tükrözi a szintaktikai derivációt", azaz a morfémák sorrendje megegyezik azzal, ahogy a szintaktikailag releváns módosulások lépésenként végbemennek a szóalakon (Bartos 2000, 657).

öröklődnek azok a jegyek, amelyek részt vesznek a különböző egyeztetésekben, és ezek csak az elemzések végén, a terminalizálódáskor válnak konkrét toldalékmorfémákká, amelyeknek a szótőre kell agglutinálódniuk. És mivel így például a V fejben csak a puszta igető „születhet meg", ezt felhasználhatjuk arra, hogy a különböző igenevek és participiumok kétarcúságát megragadjuk azáltal, hogy ezek esetében is azt feltételezzük, hogy csak egy igető születik a mélyben, amely azután a generálás egy adott lépésében összekapcsolódik egy képzővel ahhoz hasonlóan, ahogy például az igei struktúrában a múlt időt vagy a feltételes módot képviselő szóelemmel teszi. Ennek megfelelően igen gyakori ebben a rendszerben a fejmozgatás: egy adott tő a szerkezeti hierarchiában egyre magasabbra mozogva több más fejjel kapcsolódik össze komplex fejeket hozva ezáltal létre. Az ezekben lévő absztrakt morfémák az indexekből származó jegyekkel együtt a hangtani komponensben nyerik el végső alakjukat: itt történik tehát a magánhangzók illeszkedése és a fokváltakozás is. A morfémák terminalizálódását a konkrét szerkezetek kapcsán részletesen bemutatom, de a hangtani jelenségek részletesebb tárgyalására ez a disszertáció nem vállalkozik.

Minden olyan jegy, amelynek szerepe van bármilyen egyeztetésben, indexként jelenik meg a szerkezetben, míg a csak egyszer releváns dolgok számára az X'-elméletnek megfelelően csomópont épül ki.

A finn anyanyelvi beszélők kompetenciáját leírni szándékozó általam alkalmazott modell akkor fogad el egy adott szósort grammatikusnak, ha valamennyi modul elfogadja azt. A modellnek van tehát egy indexelt nyelvtani része, amely a mélyszerkezetet ellenőrzi: azt vizsgálja, hogy a szósor az egyeztetések szempontjából megfelelő-e. Az indexek (ezen nyelvtan szabályainak megfelelően) feladatuk végeztével eltűnnek a rendszerből. Amennyiben ez nem történik meg, és marad olyan nem-terminális elem, amelyen még van index, az adott generálás elhal agrammatikusnak minősítve ezáltal az adott szósort.

A transzformációk egy másik modulban zajlanak le: egy olyan mélyszerkezeten működnek, amely az indexeket leszámítva semmiben sem különbözik az indexeket tartalmazó mélyszerkezettől. Az általam alkalmazott modell transzformációs komponense klasszikusnak tekinthető: fejet csak fejbe lehet mozgatni, míg frázisok transzformációs célpontjaként kizárólag specifikálók, illetve fejek melletti komplementumpozíciók jöhetnek számításba. Azért volt szükségem az indexelt nyelvtan mellett mozgatási szabályokra is, mert előbbi önmagában nem elégséges a szósorok teljes leírásához; én pedig nemcsak az indexelt nyelvtani szabályok által létrehozott mélyszerkezeteket szerettem volna bemutatni, hanem valódi finn szósorokhoz kívántam teljes elemzést rendelni. Mivel azonban rendkívül helyigényes lett volna, ha minden egyes mondatnál három reprezentációt adtam volna meg

(egy mélyszerkezetet, amely indexek alkalmazásával az egyeztetési jelenségekről ad számot; egy másik mélyszerkezetet, amelyben ezek az elemek nincsenek jelen – ez utóbbi struktúra szolgál a transzformációk bemenetéül; valamint egy felszíni szerkezetet, amelyből leolvasható a mondat aktuális szórendje az egyes pozíciókhoz kapcsolódó szemantikai értelmezéssel együtt[6]), egy kivételtől (az első szósorhoz tartozó reprezentációtól) eltekintve egyetlen ábrát készítettem, amelyen minden információt egyszerre jelenítettem meg hangsúlyozva azt, hogy két külön modulban zajló működést egyszerre reprezentálnak ezek az ágrajzok. A komponensek egymáshoz való viszonyát a következő ábra mutatja be.

(7) A disszertációban alkalmazott modell komponensei

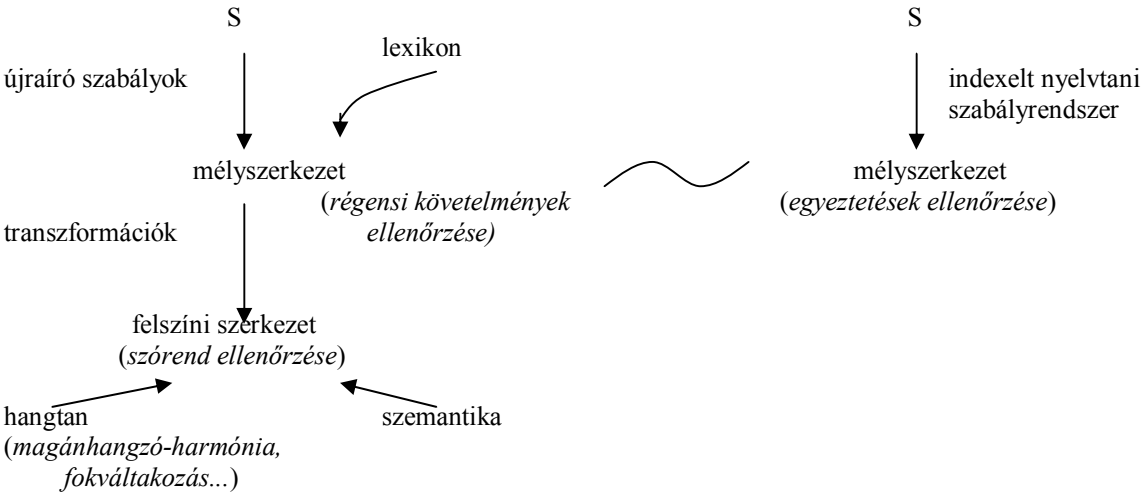

Hogy a szabályrendszert a maga teljességében is tanulmányozni lehessen, a dolgozathoz egy függelék is készült, amelyben minden indexelt nyelvtani, újraíró és transzformációs szabályt megadtam; a dolgozat főszövegében mindig csak az aktuálisan leginkább releváns szabályokat emeltem ki.

A modulok között természetesen találunk egy lexikai komponenst is, amelyben annak ellenőrzése zajlik, hogy az adott fejekbe a megfelelő régens került-e, és ez a régens „megkapta-e” a megfelelő számú és esetű vonzatot.

A felszíni szerkezetet a szemantikán kívül a hangtan is értelmezi: ebben a grammatikai komponensben játszódik le a finnben igen jelentős mértékben érvényesülő magánhangzó-harmónia és fokváltakozás mellett bizonyos szuffixumoknak (például az illativus és a

[6] A pozícióhoz kapcsolódó jelentés kapcsán olyasmire gondolok, hogy például a TP specifikálójába kerülő összetevő funkcionál a mondat témájaként. Kétségtelen, hogy a szemantikára kevesebb hangsúlyt fektettem, mint a szintaxisra, de a dolgozat fő témáját az egyeztetési jelenségek szintaktikai kezelése képezte, nem az egyes szerkezetek jelentése.

partitivus ragjának) a megfelelő tőhöz történő igazítása is. Az ebben a nyelvtani modulban történő jelenségek leírását ez a dolgozat nem tekintette feladatának.

Az általam alkalmazott modell általános jellemzőinek összefoglaló bemutatását azzal zárom, hogy megjegyzem, egy monoton építkező, minden szempontból következetes modell felépítése volt a célom. Monoton építkezésen azt értem, hogy kezdettől olyan reprezentációkat adtam meg az egyes szósorokhoz, amelyeken a dolgozat végéig nem kellett változtatni. Ennek az volt a következménye, hogy több részletet csak a disszertáció egy későbbi pontján tudtam megmagyarázni, mint ahol az adott elem először felbukkant. Azért választottam ezt a módszert, mert nagyon fontosnak tartottam, hogy minden szempontból korrekt ábrákkal dolgozzam kezdettől, így az olvasó nyugodt lehessen afelől, hogy az adott reprezentációt nem kell majd a dolgozat bizonyos pontjain megváltoztatnia, átértékelnie; cserébe a türelmét kértem addig, amíg egy-egy különösebb indexre vagy kategóriára részletes magyarázatot tudtam adni.

A konkrét szerkezetek bemutatása előtt vegyük alaposabban szemügyre a leírás témájául szolgáló finn nyelvet, illetve azon jelenségeit, amelyek alátámasztják, miért az egyeztetések kezelésére kiválóan alkalmas indexelt nyelvtannal egészítettem ki a szokásos a transzformációs eszköztárat.

2. Egyeztetési jelenségek a finn nyelvben

A finn nyelv, legalábbis annak irodalmi változata, meglehetősen gazdag egyeztetési jelenségek tekintetében (lásd Hakulinen (2004[7], 1215–1251)), míg a beszélt nyelvben ezekből kevesebb van. A két nyelvváltozat közötti ilyen természetű különbségeket indexek meglétére, illetve hiányára való hivatkozással is megragadhatjuk (lásd a hatodik fejezetet).

2.1. Egyeztetés az igei csoportban

Az igei frázisok esetében egyeztetés van az ige és nominativusi vonzata között számban és személyben. Amennyiben tagadás vagy más módon összetett igeidő (praesens perfectum vagy plusquamperfectum) szerepel a mondatban, úgy a segédigével (a tagadóigével illetve a létigével) kell a szám- és személybeli egyeztetést végrehajtani, valamint további egyeztetés(ek) is szükséges(ek), mert az alany száma megjelenik a participium(ok)on is.

Az igeidő is többször megjelenhet az igei csoporton belül, a participiumok száma árulhatja el, milyen igeidőről is van szó éppen.

[7] Hakulinen (2004)-re a továbbiakban *ISK* (2004)-ként fogok utalni – inkább a mű címére (*Iso suomen kielioppi*), mint a főszerkesztőjére hivatkozva.

Magázás esetén (a finnben a magázást a Pl2 alakkal fejezik ki) egy összetett igealakot tartalmazó mondatban az egyeztetés két formája jelenik meg: az alany és a segédige között *formai egyeztetés* történik[8], azaz a segédigének Pl2-ben kell megjelennie, míg a participiumok a nominativusi bővítménnyel *szemantikailag egyeztetődnek*.

Egyeztetési szempontból az igemód kérdése is érdekes. Ha a mondatban csak a főige szerepel, akkor a módot azon kell jelölni; ha viszont létigével alkotott összetett igealak, akkor a létigén jelenik meg a módot kifejező morféma. Tagadás esetén két lehetőség van: (a) imperativum esetén a tagadóigének a többi mód esetében tapasztalttól eltérő alakja jelenik meg, és a főigén is ─ a Sg2-t leszámítva ─ megjelenik a felszólító módra utaló morféma; (b) más mód (indicativus, conditionalis, potentialis) esetén a főige (összetett igeidő esetén a segédige) az, amely megjeleníti a módot.

Az igei csoporttal kapcsolatban még egy egyeztetési jelenséget kell megemlíteni: bizonyos szabad bővítményeket kötelező számban és személyben egyeztetni az alanyesetű bővítménnyel – ilyen például a *mielellään* 'szívesen' határozószó esete.

2.2. Egyeztetési jelenségek a finn főnévi csoportban

Akárcsak az igei csoport esetén, az irodalmi finn nyelv főnévi szerkezeteiben is meglehetősen sok egyeztetés található. Elsőként a birtokos és a birtok szám- és személybeli egyeztetését említem meg, amely (a magyartól eltérően) csak abban az esetben történik meg, ha személyes névmás a birtokos).

A jelzői helyzetben álló melléknéven illetve melléknévi igenéven, valamint a mutató névmásokon megjelenik a főnévi fej száma és esete.

A számnéven, amennyiben a főnévi csoport nem nominativusi vagy accusativusi esetben áll, megjelenik a főnév esete, a száma viszont csak bizonyos számneveken jelölődik. Amennyiben a főnévi csoport nominativusi vagy accusativusi esetben áll, úgy a számnév a szótári alakjában jelenik meg, utána pedig (bizonyos kivételektől eltekintve) a főnévi fej, és annak valamennyi, a számnév után álló bővítménye egyes szám partitivusi esetben áll ─ a számnév előtt álló mutató névmás viszont még a szerkezet szemantikáját mutatva többes számban szerepel.

A fent bemutatott példákon kívül további egyeztetési jelenségek is találhatók a finn irodalmi nyelvben. Például számbeli egyeztetést találunk a nominativusi bővítmény és a névszói állítmány között, akárcsak bizonyos predikatív bővítmények és azok alanya között.

[8] Csak formai egyeztetés van, ha nincs segédige a mondatban.

Mindebből látható, hogy a finn irodalmi nyelv valóban bővelkedik egyeztetésekben, ezért hasznos a leírásában az ezen jelenségek megragadására kiválóan alkalmas indexelt nyelvtant (is) használni.

3. A finn mondat szerkezete

3.1. Finn kutatók elképzelései a finn finit mondat szerkezetéről

A finn mondat felépítését tekintve egyes finn kutatók álláspontja (Vainikka 1989, Vilkuna 1989, Holmberg és mtsai 1993, Manninen 2003a) nagyfokú hasonlóságokat mutat, ugyanakkor a javasolt szerkezetek között különbségek is felfedezhetőek. Abban többnyire egyetértés van, hogy a ragozott ige előtt két kitölthető pozíció van. Az elsőre általában CP-ként utalnak, amelynek fejében az alárendelő kötőszók állhatnak, illetve eldöntendő kérdésnél az igét találhatjuk itt egy megfelelő partikulával (*-ko/-kö*) összekapcsolódva. A CP specifikálójában az X'-elméletnek megfelelően csak XP-k állhatnak: az ide kerülő összetevő lehet kérdőszó, vagy az az összetevő, amelyre az eldöntendő kérdésnél rákérdezünk (amennyiben az különbözik az igétől) – a finn nyelvben kitöltött CP-specifikáló esetén az ige nem mozog a C-fejbe. A CP specifikálójához kötődnek a különböző kontrasztív jelentésárnyalatot hordozó XP-k is (kontrasztív topik, korrigáló fókusz). Ezeket a jelentésárnyalatokat bizonyos partikulák megjelenése egyértelművé teheti: ilyen mondatéli pozícióhoz kötődő partikula a már említett *-ko/-kö*-n kívül a *-han/-hän*, valamint a *-pa/-pä* is (*ISK* 2004, 796–801: §829–835). A *-ko/-kö* kérdőpartikulához hasonlóan ezek is megjelenhetnek (akár egyszerre) az igén is; ebben az esetben az igei fej a korábbiaknak megfelelően a C fejbe mozog.

A CP specifikálója és feje nem lehetnek egyszerre kitöltve a finnben: amennyiben az alárendelt mellékmondat (eldöntendő vagy kiegészítendő) kérdés, az *että* 'hogy' kötőszó nem jelenhet meg a C fejben[9].

Az egyes szerzők abban is egyetértenek, hogy a finnben az igét közvetlenül megelőző pozíció a default topik helye, a frázis elnevezését illetően azonban már nincs teljes konszenzus az egyes kutatók között: találkozhatunk az IP (Vainikka 1989), valamint a FinP/FP (Holmberg és mtsai 1993, Manninen 2003a) kategóriacímkékkel is. Utóbbi elnevezés onnan adódik (Holmberg és mtsai 1993, 182–183), hogy vannak olyan finitséget jelölő morfémák, amelyek nem mutatnak egyeztetést (ezért nem tartották szerencsésnek Agr-nak

[9] A beszélt nyelvben vannak ennek ellentmondó példák is (lásd pl. Vainikka (1989, 2.3.3. alfejezet)), de a disszertáció alapvetően a finn nyelv irodalmi változatával foglalkozik, így ezek számomra nem relevánsak.

nevezni a szóban forgó projekciót). Ilyen nem egyeztető, de finitséget kifejező morfémát találunk például a genitivusos[10], vagy a birtoklásmondatos szerkezetekben.

Az említett mondattípusok arra is tökéletesen rávilágítanak, hogy a finnben ezt a bizonyos ige előtti pozíciót nem kizárólag alany esetű vonzat töltheti be – az említett szósorokban sokszor nem is találunk nominativusban álló összetevőt. Ilyen esetekben a magyarhoz nagyon hasonló szabályok alapján dől el, hogy a mondat melyik eleme kerül erre a helyre: a default topik kiválasztásakor ugyanis fontos az összetevő [+/– humán] és [+/– élő] volta, specifikussága, tematikus szerepe, valamint a szövegkörnyezet is (É. Kiss 1992, 106–108).

A mondatszerkezetet alkotó többi frázisról is nagyjából hasonlóképpen gondolkodnak az egyes szerzők. Holmberg és munkatársai (1993, 180) a következő szerkezetet javasolták a finn finit mondat szerkezeti felépítésének a megragadására:

(8) $[_{CP}\,[_{FP}\,[_{NegP}\,[_{TMP}\,[_{AuxP}\,[_{TP}\,[_{PassP}\,[_{VP}\,\ldots]]]]]]]]$

Az egyes projekciók a következő jelentéssel rendelkeznek. A CP-ről és az FP-ről már volt szó, a NegP a tagadás frázisa (a fejében generálódik a tagadóige), a TMP projekció fejében az idő- és módjegyek jelennek meg, az AuxP a segédige számára épül ki, a TP-re pedig akkor van szükség, ha van olyan reprezentánsa az időnek, amely külön jelenne meg a módtól. Ilyen esettel akkor találkozhatunk, amikor a mondatban analitikusan felépülő igealak szerepel, ahol a segédigeként jelen lévő létigén tűnik fel a módot kifejező morféma, a főige pedig participiumi alakban a szóban forgó TP frázisnak a fejébe mozog be. PassP kiépülésére passzív morféma megjelenése esetén van szükség.

A szerzők ebben a munkában amellett érvelnek, hogy a (8)-ban látható teljes mondatszerkezet csak bizonyos esetekben épül ki. Minden mondatban csak az FP és a TMP megjelenése kötelező, míg a többi frázis elmaradhat, ha nincs rá szükség.

Manninen (2003a, 67) is egy ehhez nagyon hasonló szerkezetet javasol a finn finit mondatszerkezet reprezentálására (9), csak nála TP helyett PcpP szerepel (megragadva azt, hogy a főige participiumi alakja kerül ide), valamint a PassP helyén AspectP frázis tűnik fel. Ez utóbbira azért van szükség, hogy ellenőrizze a főige jegyeit, valamint a direkt tárgyat[11]. Manninen Holmbergékhez hasonlóan amellett érvel, hogy FinP és Tense/MoodP minden finn mondatban kötelezően jelen van, míg a NegP, az AuxP és a PcpP csak akkor épül ki, ha

[10] Genitivusos szerkezet például: *Minu-**n** täyty-y men-nä* én-**GEN** kell-SG3 megy-TAINF ’Mennem kell’.
[11] A finnben a progresszív ~ perfektív aspektus különbségét nem az igei morfológia, hanem a tárgyon megjelenő accusativus ~ partitivus alternáció jelöli.

szükséges (vagyis ha a mondatban megjelenik a tagadóige, a segédige, illetve ezekkel összhangban a főige participiumi formája).

(9) [$_{CP}$ [$_{FinP}$ [$_{NegP}$ [$_{Tense/MoodP}$ [$_{AuxP}$ [$_{PcpP}$ [$_{AspectP}$ [$_{VP}$ …]]]]]]]]

3.2. A finn finit mondat frázisszerkezete indexelt nyelvtani keretben

Ha a finn finit mondat szerkezetének leírásához indexelt nyelvtant használunk, akkor a következő hat frázisra van szükség: CP, TP, NegP, IP, VoiceP, VP.

(10) [$_{CP}$ [$_{TP}$ [$_{NegP}$ [$_{IP}$ [$_{VoiceP}$ [$_{VP}$ …]]]]]]

Látható, hogy ez két projekcióval kevesebb, mint amennyire Holmbergnek és munkatársainak (1993), illetve Manninennek (2003a) szüksége volt. Ez azzal magyarázható, hogy a hiányzó frázisok feladatát indexek veszik át. A hat szükséges projekció funkciója, illetve tartalma a következő.

A CP fejében jelenik meg az alárendelő kötőszó; eldöntendő kérdés esetén a *-ko/-kö* partikulával összekapcsolódott (fő-, segéd- vagy tagadó-)ige, amennyiben a kérdés egy szituáció fennállására, nem pedig a mondat egy szereplőjére vonatkozik; valamint ebben a pozícióban tűnik fel a szám-személy toldalékkal ellátott igei fej akkor is, ha felszólító módban áll, vagy ha a *-han/-hän* és/vagy a *-pa/-pä* partikula rajta jelenik meg (illetve ha ezek nincsenek is ott expliciten, de kitehetők lennének). A CP specifikálójába kerülnek a kérdőszók; valamint a most említett három, mondatéli pozícióhoz kötődő partikulával megjelenő XP.

A Holmberg és munkatársai (1993), valamint Manninen (2003a) által javasolt F(in)P helyett a magyar nyelvleírásban használatos TP címkét javaslom annak a frázisnak a jelölésére, amelynek specifikálójában a mondat topikja, fejében pedig a finitség jelét valamilyen formában magán viselő[12] (komplex) igei fej jelenik meg. Kétségtelen, hogy erre a frázisra inkább szemantikai, mint szintaktikai okok miatt van szükség: a default topik számára ugyanis az IP, illetve a NegP specifikálója is megfelelő lenne mozgatási célpontként. Ebben az esetben azonban ez a mondatbeli összetevő nem mindig ugyanannak a frázisnak a specifikálójában tűnne fel, és a felszíni szerkezetet leolvasó szemantika számára „körmönfontabban" kellene definiálni a topikot. Ha azonban a szerkezetben van TP, akkor a topik definíciója igen egyszerű: a TP specifikálójában álló összetevő – hiszen ekkor az ezt a

[12] Lásd az előző alfejezetben mondottakat arról, hogy a finitség nem feltétlenül valamilyen egyeztető toldalék formájában ölt testet.

szerepet betöltő XP ebben a pozícióban jelenne meg függetlenül attól, hogy a mondat tartalmaz-e tagadást vagy nem. A felvázolt másik alternatíva is védhető, de én szemantikai okok miatt feltételezek egy TP-t is a finn finit mondat szerkezetében (ezáltal tehát a default topikot mindig azonos pozícióban jelenítve meg), amely a magyar nyelv leírásakor használatos T (topik), Q (kvantor), F (fókusz) projekciókhoz hasonló operátorzónát alkot a kontrasztív jelentésárnyalatot hordozó összetevők számára kiépült CP-vel (elkülönülve az igei szóalakok „összerakásáért" felelős többi frázistól).

A NegP fejében születik meg a tagadóige. Amennyiben a mondatban nincs tagadás, ez a frázis nem épül ki.

Az IP a mód jelölésével összekapcsolódó frázis: ennek a fejében lesz a *mód* indexből konkrét morféma. Azért van szükség arra, hogy a mód indexként legyen jelen a rendszerben, mert tagadást tartalmazó felszólítás esetén a tagadóigén és a főigén is megjelenhet módra utaló morféma.

A VoiceP az aktív és (finn típusú) „passzív" elkülönítésének frázisa: Holmbergékkel (1993) ellentétben, akik a PassP-t kizárólag akkor tartották szükségesnek, ha a mondatban passzív forma jelenik meg, én úgy gondolom, hogy minden mondatnak tartalmaznia kell ezt a projekciót. Ennek fejéig az igének mindig fel kell mozognia, így az megelőzheti a VP specifikálójában születő alanyt, és megmagyarázhatóvá válnak azon mondatok, amelyekben ez a kitüntetett vonzat az ige után jelenik meg.

Ahogyan arról az imént volt (és még lesz) szó, a VP specifikálójában születik a mondat alanya, míg a V-fejben a puszta igető generálódik[13], amely a szerkezetben felfelé mozogva összekapcsolódik az egyes funkcionális fejekben megjelenő időt, módot, számot és személyt kifejező toldalékokkal.

3.3. Konkrét igei szerkezetek

A disszertációnak ebben a fejezetében áttekintettem a finn irodalmi nyelv lehetséges igei szerkezeteit. Miután röviden felvázoltam azt a frázisszerkezetet, amelyet a finn nyelv leírására (a finn kutatókkal többé-kevésbé összhangban) megfelelőnek tartok, részletesen bemutattam az ebben a dolgozatban újdonságként alkalmazott indexelt nyelvtani szabályrendszer legfontosabb mozzanatait két viszonylag bonyolultabb struktúra áttekintésével, majd módszeresen végignéztem azt, hogy a különböző igeidőkben és igemódokban megjelenő szerkezetek hogyan kezelhetők ennek az egyeztetési jelenségek megragadására kiválóan alkalmas nyelvtani rendszernek a segítségével. Mivel a finnben az igeidő és -mód mellett az

[13] Ez a megoldás látható még pl. Holmberg és mtsai (1993), illetve Vainikka (1989) és (1992) munkáiban is.

alany száma is azon információk közé tartozik, amely többször megjelenhet egy-egy összetett igealakot tartalmazó szerkezetben, bizonyos esetekben egyes számban álló alany szerepelt a példamondatokban, máskor többes számú alanyt választottam, hogy az ezen struktúrák közötti különbségeket is meg tudjam világítani.

Az alapszerkezetek áttekintése után rátértem a valamilyen szempontból különleges struktúrák tárgyalására. Végignéztem, hogy indexelt nyelvtan alkalmazásával hogyan ragadhatók meg a magázás, a különbözőképpen felépülő személytelen szerkezetek, az első és a második személyben hangalakot nem öltő alanyt tartalmazó mondatok, valamint azok a szósorok, amelyekben az igén bizonyos partikulák jelennek meg. Végül pedig bemutattam azt, hogyan lehet indexelt nyelvtani keretben számot adni arról a nominativus ~ accusativus ~ partitivus esetalternációról, amely a mondat tárgyi funkciójú összetevőjét érinti, és amely a finn nyelvvel foglalkozó írások egyik központi kérdésének tekinthető.

Mindezen szerkezetek kezeléséhez az alábbi indexekre volt szükség. Azon jegyek jelennek meg index formájában a rendszerben, amelyek többször relevánsak egy szerkezeten belül; a csak egyszer megjelenő információkat kategóriacímkék révén kezeltem.

Modus: a mód. Ez az IP, illetve NegP csomópontnál megjelenő jegy többször is releváns lehet a finit igei szerkezeten belül: egyrészt az I-fejben terminalizálódik egy ezt megjelenítő szuffixum; másrészt a tagadóige más alakban jelenik meg felszólításoknál, mint a másik három mód esetében (vö. (10a-c)-t (10d)-vel). Ennek biztosításához szükséges volt, hogy a módot indexként jelenítsem meg. Ezen indexkategória konkrét megjelenési formái: *In*, azaz indicativus; *Cond*, vagyis conditionalis; *Imp*, az imperativus; valamint *Pot*, azaz potentialis, más néven lehetőségi mód.

(10a) **E**-tte lue.
neg-PL2 olvas
'Nem olvastok.'

(10b) **E**-tte luk-isi.
neg-PL2 olvas-COND
'Nem olvasnátok.'

(10c) **E**-tte luke-ne.
neg-PL2 olvas-POT
'Talán nem olvastok.'

(10d) **Äl**-kää luke-**ko**!
neg-IMP.PL2 olvas-IMP
'Ne olvassatok!'

Tempus: az idő. Ez a jegy szintén az IP, illetve a NegP csomópontnál kerül a szerkezetbe olyan finit igei struktúrában öröklődő indexként, mely az I- és a Voice-fejeknél

releváns. Perfectumi és plusquamperfectumi igeidő esetén az I-fejben az idő indexének hatására segédige illesztődik be, a főige pedig csak Voice-fejig mozog, ahol participiumi formában ölt testet; míg jelen idő, valamint imperfectum esetében a főige az I-fejbe kerül, mert az ilyen időindexek hatására az I-fejben valamilyen szuffixum jelenik meg, amelynek tőre van szüksége. Ezen indexkategória konkrét megvalósulásai tehát a következők lehetnek: *Pres*, jelen idő; *Imperf*, azaz imperfectum; *Perf*, vagyis perfectum; továbbá *PPerf*, azaz plusquamperfectum.

Numerus-persona: a szám-személy index, mely a finit igei struktúrában a mondat alanyának számát és személyét határozza meg, de felbukkan a névszói és igenévi konstrukciókban is. A finit igei struktúrákban ez az index több pozícióban is releváns: ő biztosítja, hogy a VP-specifikálóba megfelelő szám-személyű alany illesztődjön be; szuffixum formájában a szám és a személy együttesen a szerkezeti hierarchiában legmagasabban álló igei összetevőn jelenik meg (ez lehet a főige, a segédige, illetve a tagadóige), a szám pedig (összetett igealak esetén) a participiumokon is kifejeződik (lásd (11a)). Ez utóbbi kijelentés azonban csak az irodalmi nyelvre igaz; a beszélt nyelvváltozatban ugyanis neutralizálódik a számbeli oppozíció ezeken az összetevőkön (lásd (11b)).

(11a) E-**n** ol-l**u**t luke-n**u**t aikaisemmin.
neg-SG1 van-PTC.SG olvas-PTC.SG korábban
'Nem olvastam korábban.'

E-**mme** ol-l**ee**t luke-n**ee**t aikaisemmin.
neg-PL1 van-PTC.PL olvas-PTC.PL korábban
'Nem olvastunk korábban.'

(11b) E-**n** ol-l**u**t luke-n**u**t aikaisemmin.
neg-SG1 van-PTC olvas-PTC korábban
'Nem olvastam korábban.'

Me e-**mme** ol-l**u**t luke-n**u**t aikaisemmin.
mi-NOM neg-PL1 van-PTC olvas-PTC korábban
'Nem olvastunk korábban.'

Ennek a szám-személy indexnek a konkrét megvalósulásai a következők lehetnek: *Sg1, Sg2, Sg3, Pl1, Pl2, Pl3* – vagyis a három személy és a két szám kombinálásából létrehozható hat forma. Ebbe a csoportba tartoznak az említett indexek beszélt nyelvi változatai: $Sg1_b$, $Sg2_b$, 3_b, *Pl1arb* és $Pl2_b$; ahol a 3_b arra utal, hogy harmadik személyben teljesen megszűnt a számbeli oppozíció; míg a *Pl1arb* összetett indexforma azt fejezi ki, hogy a beszélt nyelvben többes szám első személyben az általános *arb* alanyú mondatokban megjelenő morfémákat (*-ttA, -tU*) találjuk az irodalmi nyelvi szuffixumok (így például a *-mme* vagy a *-neet*) helyén. Szintén az alany számát és személyét fejezik ki az *Ön*, illetve a *PlÖn* indexek. Előbbi alkalmazásával kezelhető az a magázáskor tapasztalható érdekes egyeztetési jelenség, hogy az ebben a helyzetben használatos többes szám második személyű névmásnak megfelelően a hierarchiában legmagasabban álló igei összetevő Pl2 szuffixummal jelenik meg, míg a participiumok és más predikátumok (például a névszói állítmány) egyes számú alakban

bukkan fel (lásd (12)). A *PlÖn* pedig azért szükséges, hogy el tudjuk különíteni az egyszerű Pl2 alakokat a többes számú magázástól.

(12) Te e-**tte** ol-l**u**t luke-n**u**t aikaisemmin.
Ön-NOM neg-PL2 van-PTC.SG olvas-PTC.SG korábban
'Ön nem olvasott korábban.'

Az igei struktúrában öröklődő szám-személy indexek bizonyos szabad bővítmények esetében is relevánsak lehetnek: a *mielellä-* 'szívesen' típusú szabad bővítményeket ugyanis az irodalmi nyelvben egyeztetni kell a mondat alanyával (lásd (13a)); a beszélt nyelvben viszont már nem – így ha beszélt nyelvi szám-személy index öröklődik az ilyen típusú összetevőkre, az az ezekre az összetevőkre szintén rácsorgó idő indexszel együtt eltűnik, és az összetevő fejében minden esetben ugyanaz a *mielellään* forma hívódik elő (lásd (13b)).

(13a) **Minä** lue-**n** mielellä-**ni** tämä-n kirja-n.
én-NOM olvas-SG1 szívesen-SG1 ez-ACC könyv-ACC
'Én szívesen elolvasom ezt a könyvet.'

(13b) **Minä** lue-**n** mielellä**än** tämä-n kirja-n.
én-NOM olvas-SG1 szívesen ez-ACC könyv-ACC
'Én szívesen elolvasom ezt a könyvet.'

A névszói és az igenévi struktúrában is találkozhatunk szám-személy indexszel, de csak a hat alapváltozattal (*Sg1-Pl3*) – erről bővebben az ezen szerkezetekkel foglalkozó következő fejezetekben szólok.

Az alany számára és személyére utaló indexekkel rokonságot mutat a bizonyos általános alanyú mondatokban feltűnő *arb* index, amelynek hatására a VP-specifikálóban pro_{arb} illesztődik be, valamint az igei struktúrában is jellegzetes morfémák bukkannak fel (az imént említett *-ttA*, illetve *-tU*).

A finn nyelvtanokban sokszor „passzív"-ként említett igealakra Shore (1986) érvelését elfogadva én sem alkalmazom ezt az elnevezést, mert félrevezető. A finn nyelvnek ez a szerkezete ugyanis sok fontos ponton eltér az indoeurópai nyelvek *passzív* néven említett szerkezeteitől – tulajdonképpen egyetlen olyan tulajdonsága sincs, amelyben megegyezne velük, így semmi okunk sincs ezt a finn szerkezettípust *passzív*nak tartani (Shore, 1986, 10).

Miben térnek el a finn nyelv szóban forgó szerkezetei az indoeurópai nyelvekben található passzív mondatoktól? Először is: a mondat élén topik pozícióban megjelenő összetevő nem a mondat nyelvtani alanya, bár sokszor nagyon hasonlít rá. A TP specifikálójába kerülő ilyen összetevő ugyanis bár a felszínen sokszor nominativusi alakban ölt testet, mégsem alany, hanem tárgy. Ez úgy lehetséges, hogy ha egy ilyen személytelen

igealak bekerül a mondatba, akkor az egyes számban álló tárgyról eltűnik az accusativust jelző *-n* esetrag, többes számban pedig a finnben nincs különbség a nominativusi és az accusativusi alakok között: a szótövön ugyanis egy *-t* morféma jelenik meg mindkét említett esetben (ami egy agglutináló nyelv esetében azért meglehetősen váratlan). Honnan lehet akkor tudni, hogy a TP-specifikálóban nominativusban álló igei vonzat nem alany, hanem tárgy? Onnan, hogy egyrészt az ige nem egyeztetődik számban és személyben az ide kerülő összetevővel, másrészt pedig ha ebbe a pozícióba személyes névmás kerül, akkor az továbbra is accusativusban jelenik meg, mivel ezen elemek tárgyragként nem *-n*-t, hanem *-t*-t kapnak, az pedig semmilyen körülmények között nem tűnik el róluk (lásd (14)).

(14) Häne-t tape-tt-i-in. (Shore 1986, 77 (230))
ő-ACC megöl-PASS-IMPERF-ARB
'Megölték.'

További különbség az indoeurópai nyelvek passzív szerkezeteihez képest, hogy a finnben az ilyen alakú igék alanya prototipikusan ember, míg ez nem feltétlenül igaz például az angol passzívra, ahogyan arra Shore (1986, 77) is rámutat. A (14)-ben látható finn mondat angol megfelelőjénél (*He was killed*) az illető meghalhatott például balesetben is, de a finn variáció esetén egyértelmű, hogy gyilkosság áldozata lett.

Továbbá a finnben ilyen igealakja nem csak a tranzitív igéknek van, és ez szintén nem jellemző például az angol nyelv passzív szerkezeteire[14].

Látható tehát, hogy a finn nyelv szóban forgó szerkezete egészen másként működik, mint az indoeurópai nyelvekben lévő passzívum.

Az ezen szerkezetek leírásánál használt *arb* index az eddig tárgyalt szám-személy indexektől eltérően nem IP-nél, illetve NegP-nél kerül be a szerkezetbe, hanem már a mondat szimbólumánál, S-nél megjelenik kifejezve azt, hogy ilyen mondattípus következik; és nem is hal el a generálás V' és V közötti szakaszában, ahogyan az a többi szám-személy indexszel történik a *Pl1arb*-ot leszámítva, melynek pontosan a benne lévő *arb* részlet miatt kell az *arb*-hoz hasonlóan továbböröklődnie. Az *arb* részletet tartalmazó indexeknek tehát rá kell öröklődniük a V-fejre és az annak komplementumában álló összetevőkre, így a potenciálisan ott megjelenő tárgyra is, ugyanis az ilyen beszélt nyelvi Pl1, vagy általános *arb* alanyt tartalmazó szósorokban ezen indexre való hivatkozással tudjuk kezelni azt, hogy a tárgyi funkciójú összetevő ne jelenhessen meg *-n* accusativus ragos formában. Ez az *arb* vagy

[14] A németben azonban találunk a finn *Täällä tanssi-ta-an* itt táncol-PASS-ARB 'Itt táncolnak ~ Itt táncolás folyik' mondatnak megfelelő példát: *Hier ist getanzt* (Itt van-SG3 táncol-PTC) 'Itt táncolnak ~ Itt táncolás folyik'.

Pl1arb index a V' alatt álló valamennyi összetevőről nyom nélkül tűnik el a tárgyat kivéve, amelyen a megfelelő eset megjelenését váltja ki; valamint továbböröklődik a V' alatt szintén potenciálisan feltűnő főnévi igenevekre is, mert az ezeken a konstrukciókon belül megjelenő tárgy esetében is azt tapasztaljuk, hogy nem jelenhet meg rajta *-n* accusativus rag. Sőt bizonyos emberek kompetenciájának leírásához az is szükséges, hogy az E-participium instructivusi ragos formája körül kiépülő szerkezetnél se törlődjön ez az index, ugyanis ezeknél az anyanyelvi beszélőknél a finit struktúrában megjelenő általános alany hatással van az ebben a konstrukcióban feltűnő tárgy alakjára is (lásd (15)). Az ilyen szerkezetek megítélésénél az általam kérdezett anyanyelvi beszélő nagyfokú bizonytalanságot mutatott abban a tekintetben, hogy milyen alakban is kellene a tárgynak állnia, ezért az óvatosabb megfogalmazás.

(15) Presidentti-ä tervehdi-tä-än laula-e-n häne-lle Maamme-laulu.
elnök-PART köszönt-PASS-ARB énekel-TAINF.EPTC-INSTR ő-ALL Maamme-dal-NOMACC
'Az elnököt úgy köszöntik, hogy eléneklik neki a Maamme-laulut[15].'

Az *arb* index beszélt nyelvi változata az arb_b, amelynek bevezetésére a beszélt nyelvvel foglalkozó fejezetben tárgyalt *kaksoispassiivi* 'kettős passzív' jelensége miatt volt szükség. Míg ugyanis az írott nyelvváltozatban az általános alany jelenlétére utaló jellegzetes morfémák csak egyszer jelenhetnek meg egy adott szerkezeten belül; addig a beszélt nyelvben segédige jelenléte esetén ezen az elemen is testet öltenek, valamint a Voice-fejbe is az általános alanyoknál használt participiumi forma illesztődik be. Ez a fajta passzív egyeztetés leggyakrabban akkor tűnik fel, amikor a szósornak Pl1 értelmezése van, nem általános alanyos.

(16) **Általános *arb* alanyú[16] összetett igealakok az irodalmi és a beszélt nyelvben**

irodalmi nyelv	**beszélt nyelv**
on men-**ty** van.SG3 megy-PTC.**ARB** 'elmentek'	ol-la-**an** men-**ty** van-TAINF-**ARB** megy-PTC.**ARB** 'elmentek ~ elmentünk'
e-i ol-lut jakse-**ttu** nem-SG3 van-PTC bír-PTC.**ARB** 'nem bírták'	e-i ol-**tu** jakse-**ttu** nem-SG3 van-PTC.**ARB** bír-PTC.**ARB** 'nem bírták ~ nem bírtuk'

Az *arb* index a finit struktúrákon kívül felbukkan még általános alanyú *referatiivirakenné*knél és *temporaalirakenné*knél is, ahol az alanyi és tárgyi funkciójú

[15] Ez a finn himnusz címe.
[16] Azért adtam meg két értelmezési lehetőséget a beszélt nyelvi alakok fordításánál, mert ezek az említetteknek megfelelően Pl1 jelentésben is előfordulhatnak. Ebben az esetben a *me* 'mi' névmás is jelen van a szerkezetben.

összetevőre ugyanazt a hatást gyakorolja, mint a finit szerkezetek esetében: vagyis előbbinél a pro_{arb} megjelenését hívja elő, míg utóbbinál megakadályozza, hogy a tárgyi összetevő *-n* accusativus raggal tűnhessen fel.

Szintén az alany számát és személyét kifejező indexekkel áll közeli rokonságban a ~~*subj*~~ index, melyet a nem *arb* alanyú személytelen szerkezetek (pl. birtoklásmondatok, *täytyy* 'kell' igét tartalmazó szósorok) leírására használtam. Ez az index az *arb*-hoz hasonlóan már S-nél bekerül a szerkezetbe, és szintén nem hal el a V' és a V közötti szakaszon, hanem ráöröklődik a V-fejre és az annak komplementumában potenciálisan megjelenő tárgyra is, amelyen az *arb*-hoz hasonló hatása van: a tárgyi funkciójú összetevő a ~~*subj*~~ jelenlétében sem bukkanhat fel *-n* accusativusi ragos formában (lásd (17)). A VP-specifikálóban ezen index hatására egy üres *e* elem jelenik meg.

(17) Minu-n täyty-y luke-a tämä kirja.
én-GEN kell-SG3 olvas-TAINF ez-NOMACC könyv-NOMACC
'El kell olvasnom ezt a könyvet.'

A tárgy esetének meghatározásában szerepet játszó indexek. A finnben a tárgyi funkciójú összetevő esete háromféle lehet: accusativus, partitivus és nominativaccusativus. Az, hogy egy adott szerkezetben melyik konkrét eset jelenik meg, egyrészt a főnév tulajdonságaitól függ: anyagnév-e, részleges mennyiséget fejez-e ki; másrészt pedig az igei struktúra egyes elemein múlik: így azon, hogy a mondat tartalmaz-e tagadást, folyamatos-e az aspektusa, vagy pedig befejezett, általános *arb* alanyú-e a szósor, vagy másként személytelen, illetve felszólítás-e. Ha ugyanis a mondat aspektusa folyamatos (18a) vagy tagadóige tűnik fel a szósorban (18b), akkor a tárgy csak partitivusban jelenhet meg. Előbbi jelölésére a *progr* indexet használtam; a tagadásoknál pedig a szerkezetben mindig feltűnt egy, a negációra utaló ~ index. Utóbbi a MA-infinitivusok abessivusi alakjaihoz tartozó reprezentációkban is felbukkant, mivel ez a konstrukció implicit módon tagadást tartalmaz (a jelentése 'valami nélkül'), így a benne megjelenő tárgy is csak partitivusban állhat (18c).

(18a) Pese-n auto-**a**.
mos-SG1 autó-**PART**
'(Éppen) mosom az autót ~ Autót mosok.'

(18b) E-n tapaa sinu-**a** / Jussi-**a** / tuo-**ta** nais-**ta**.
nem-SG1 találkozik te-**PART** Jussi-**PART** az-**PART** nő-**PART**
'Nem találkozom veled / Jussival / azzal a nővel.'

(18c) Pekka läht-i ulos sano-**ma-tta** sana-**a**-kaan.
Pekka-NOM indul-IMPERF.SG3 ki mond-**MAINF-ABESS** szó-**PART**-sem
'Pekka úgy ment ki, hogy egy szót sem szólt.'

A *progr* és a tagadásra utaló ~ index is már S-nél megjelenik a szerkezetben, akárcsak a többi olyan index, amelynek szerepe van a tárgy esetének meghatározásában: így a már tárgyalt általános alanyra utaló *arb*, valamint a személytelenséget kifejező ~~*subj*~~ is ezen a ponton kerül be a szerkezetbe. Szintén mindegyik ilyen indexre igaz, hogy nem halnak el a generálás V' és V közötti szakaszában, hanem ráöröklődnek a V-fejre és az annak komplementumában álló összetevőkre – így a potenciálisan felbukkanó tárgyra is. A tárgy esetének meghatározásában szerepet játszó indexek között abban azonban már különbség tapasztalható, hogy az igenévi konstrukciók közül melyek szerkezetén öröklődnek végig, és melyeken halnak el azonnal. A legtöbb szerkezetre a negációnak van hatása; a többi itt tárgyalt index kevesebbszer releváns az igenévi konstrukciókban.

A negációra utaló ~ index annak megragadására is használható, hogy tagadást tartalmazó szósorokban bizonyos elemek más alakban fordulnak elő, mint az állító verziókban (ilyen például a *tieten**kin*** 'természetesen' *tieten**kään*** 'természetesen nem' szópár).

A tárgy esetének meghatározásában szerepet játszik még a felszólításra utaló *!* index, melyre szintén igaz, hogy S-nél jelenik meg a szerkezetben, és egészen a V-fejig, illetve az annak komplementumában megjelenő összetevőkig öröklődik (illetve az imént tárgyaltakhoz hasonlóan az egyes igenévi konstrukciókban megjelenő tárgy esetére is hatással lehet). A *!* index jelenlétében a tárgy nem jelenhet meg *-n* accusativus ragos alakban, így tehát ez az index az *arb*-hoz, illetve a ~~*subj*~~-hoz hasonló hatású (lásd (18d)). A harmadik személyű felszólítások kezeléséhez pontosan azért volt szükség egy másik indexre (a *!3*-ra), mert az ilyen szósorokban a tárgyon feltűnhet ez a bizonyos *-n* accusativus (lásd (18e)).

(18d) Valitse minu-**t** / kirja!
választ én-**ACC** könyv-**NOMACC**
'Válassz engem! / Válassz egy könyvet ~ Válaszd a könyvet!'

(18e) Valit-koon minu-**t** / kirja-**n**!
választ-IMP.SG3 én-**ACC** könyv-**ACC**
'Válasszon engem! / Válasszon egy könyvet ~ Válassza a könyvet!'

Az indexelt nyelvtani keret előnyei leginkább a tárgy esetjelölésének kezelésében domborodnak ki. Ezzel a viszonylag egyszerű eszközzel ugyanis a távoli függőségek is könnyen és látványosan megragadhatóak: a finit mondatszerkezet egyes jegyei – mint például a negáció, a folyamatos aspektus vagy a személytelenség – igen mélyen beágyazott összetevők esetére is hatással lehetnek, melyet az elmondottaknak megfelelően a szerkezetben „végigcsorgó" indexek segítségével kezelhetünk.

Az indexelt nyelvtan az általánosítás egy magasabb szintjén is alkalmazható: az Univerzális Grammatikát el lehet úgy képzelni, hogy nyelvtől függetlenül ugyanazok az index formájában megragadható jegyek öröklődnek a szerkezetekben, és az egyes nyelvek között csak abban van különbség, hogy ezek a jegyek hol válnak explicitté, azaz az őket megjelenítő indexek terminalizálódása mely összetevőkön okoz változást (vagyis melyik csomópontban öltenek testet). Példaként az aspektus különféle nyelvekben való kezelését említem: míg a finnben a folyamatos aspektust megtestesítő *progr* jegy a tárgyi összetevőn ölt testet partitivusi esetet kiváltva ezen az elemen (vö. (19a)-t (19b)-vel); addig az angolban ez a jegy az igén válik relevánssá – egy bizonyos igei struktúra jeleníti meg (lásd (20a)); a magyarban pedig az igekötő igéhez viszonyított pozíciójában érhetjük tetten (vö. (21a)-t (21b)-vel).

(19a) Pekka luke-e kirja-**a**.
Pekka-NOM olvas-SG3 könyv-**PART**
'Pekka (éppen) könyvet olvas.'

(19b) Pekka luke-e kirja-**n**.
Pekka-NOM olvas-SG3 könyv-**ACC**
'Pekka elolvassa a könyvet.'

(20a) Peter **was eating** an apple.
'Péter éppen egy almát evett.'

(20b) Peter **has eaten** an apple.
'Péter megevett egy almát.'

(21a) Péter (éppen) **úszott oda** a bójához (amikor felbukkant a szörnyeteg).

(21b) Péter **odaúszott** a bójához (amikor felbukkant a szörnyeteg).

~~topik~~. Ez az index is már az S szintjén a szerkezetbe kerül, és azt biztosítja, hogy bizonyos konstrukcióknál (például *pro* alanyok esetében) ne jöjjön létre a TP specifikálói pozíciója: ezen mondatokban ugyanis semmilyen (hangalakkal rendelkező) összetevő nem töltheti be a téma szerepét. A ~~*topik*~~-nak pontosan e miatt a szerepe miatt TP és T' között kell törlődnie a rendszerből.

Partikulákat kifejező indexek. A finn nyelv négy partikulájával foglalkoztam ebben a dolgozatban: az eldöntendő kérdést kifejező *-kO*-val, a kontrasztív jelentésárnyalatú *-hAn*-nal és *-pA*-val, valamint az 'is' jelentésű *-kin*-nel, melyet csak akkor képviselt index, ha 'igenis' jelentésben szerepelt a mondatban. A *hAn* és a *kin* indexek csak S-nél kerülhetnek a szerkezetbe, míg az eldöntendő kérdésre utaló *ek*, valamint a *pA* index az S-en kívül CP-nél is megjelenhet, hogy kezelni lehessen azokat a szerkezeteket, amelyekben több partikula is testet ölt ugyanazon a lexikai elemen. A *kin* T' és T között törlődik a rendszerből; míg a másik

három index vagy a CP és C' közötti szakaszon, vagy C' és C között tűnik el attól függően, hogy a megfelelő partikula a CP-specifikálóban álló összetevőn jelenik-e meg, vagy a C-fejbe bemozgó igén ölt testet.

Az eldöntendő kérdésre utaló *ek* indexnek van két beszélt nyelvi változata is: az $ekSg2_b$ index azért felel, hogy egyes szám második személyű beszélt nyelvi eldöntendő kérdés esetén ne jelenjen meg semmilyen *-kO/-ks* partikula a szósorban (22a); míg az ek_b azt biztosítja, hogy a Sg2-t leszámítva az eldöntendő kérdés partikulája a beszélt nyelvi szósorokban *-ks* formában öltsön testet (22b).

(22a) **Sg2 személyű eldöntendő kérdés az irodalmi és a beszélt nyelvben**

irodalmi nyelv	**beszélt nyelv**
Puhu-t-**ko** suome-a?	Puhu-t sä suome-e?
beszél-SG2-QP finn-PART	beszél-SG2 te-NOM finn-PART
'Beszélsz finnül?'	'Beszélsz finnül?'

(22b) **Eldöntendő kérdés az irodalmi és a beszélt nyelvben (nem Sg2)**

irodalmi nyelv	**beszélt nyelv**
Ole-n-**ko** kaunis?	Oo-n-**ks** mä kaunis?[17]
van-SG1-QP szép-NOM	van-SG1-QP én-NOM szép-NOM
'Szép vagyok?'	'Szép vagyok?'

Az eldöntendő kérdés mintájára a kiegészítendő kérdések kezeléséhez is bevezettem egy indexet: a *kk*-t, mely az *ek*, a *hAn*, valamint a *pA* indexhez hasonlóan azt biztosítja, hogy mindenképpen épüljön ki CP frázis a mondatszerkezetben, melynek jelenléte nélkül a mondat felszíni szerkezete nem lenne levezethető, hiszen a kérdőszó(t tartalmazó összetevő) a CP specifikálójában kell, hogy megjelenjen, míg a partikulát felvevő összetevőnek szintén vagy a CP specifikálójában vagy a fejében kell megjelennie.

4. A finn főnévi csoport szerkezete

Ebben a fejezetben a finn főnévi és névutós kifejezések lehetséges szerkezeteit tekintettem át indexelt generatív keretben. Az irodalmi finn nyelvváltozatban ezen struktúrák esetében is számos egyeztetési jelenséget tapasztalhatunk, így ez a kongruencia kezelésére rendkívül alkalmas nyelvleírási módszer az igei kifejezéseknél látottakhoz hasonlóan az ebben a fejezetben tárgyalt szerkezetek esetében is jól alkalmazható volt: segítségével látványosan

[17] Az jelen kérdés szempontjából mellékes, hogy a létige beszélt nyelvi ragozása kissé eltér az irodalmi nyelvitől (*olen* ~ *oon* 'vagyok').

megragadhatóak voltak azok a jegyek, amelyekben az egyes egyeztetések történnek, valamint az, hogy ezek a jegyek a szerkezet mely pontjáig relevánsak.

Ha a főnévi kifejezésben nincs számnév és/vagy birtokos, akkor a szerkezetek viszonylag egyszerű szabályrendszerrel generálhatóak. Ha a szerkezetben számnév is van, akkor az – szintaktikai viselkedésétől függően – KvP-ként vagy NumP-ként épül be a szerkezetbe. A KvP kategóriájú számnév csatolt pozícióban jelenik meg összhangban azzal, hogy ezek az elemek a főnév számát és esetét is minden esetben megjelenítik (23); míg a NumP kategóriába sorolt lexikai egységek a főnév régenseként bukkannak fel a szerkezetben azon tulajdonságaiknak köszönhetően, hogy az ilyen számnévi elemek képesek egyes helyzetekben (24a) esetet adni főnévi vonzatuknak (míg máskor ők veszik fel a főnév esetét (24b)); illetve hogy az utánuk következő összetevők (természetesen az esetleges birtokost leszámítva) csak egyes számban jelenhetnek meg. A számnevek kapcsán szót ejtettem az ún. *plural tantum*okról is, vagyis azon főnevek szerkezetéről is esett szó, amelyek inherens többes számmal rendelkeznek.

(23) Puhu-n mon-**i-sta** kirjo-**i-sta**.
beszél-SG1 sok-**PL-ELAT** könyv-**PL-ELAT**
'Beszélek sok könyvről.'

(24a) Osta-n nämä kaksi paksu-**a** kirja-**a**.
vesz-SG1 ez-PL.ACC két-ACC vastag-**PART** könyv-**PART**
'Megveszem ezt a két vastag könyvet.'

(24b) Puhu-n nä-i-stä kahde-**sta** paksu-**sta** kirja-**sta**.
beszél-SG1 ez-PL-ELAT két-**ELAT** vastag-**ELAT** könyv-**ELAT**
'Beszélek erről a két vastag könyvről.'

A főnévi csoport legbonyolultabb struktúrái kétségkívül azok a személyes névmási birtokost tartalmazó kifejezések, amelyekben a főnévi fejet ún. *agenttipartisiippi*, azaz ágensparticipium is bővíti (25). Ezen esetekben ugyanis a birtokos személyszuffixum morfémasorrendben elfoglalt utolsó pozíciója miatt csak körülményesen lehet „megszabadulni" a túlgenerálás veszélyét magában hordozó birtokosi indextől.

(25) luke-m-i-ssa-**si** kirjo-i-ssa-**ni**
olvas-AGPTC-PL-INESS-SG2 könyv-PL-INESS-SG1
'az általad olvasott könyveimben ~ ???az olvastad könyveimben'

Amint azt az igei szerkezetek kapcsán is meg lehetett figyelni, a generálást végző szabályrendszerből, illetve annak bonyolultsági fokából következtetéseket lehet levonni arra vonatkozóan, hogy az éppen tárgyalt jelenség, illetve struktúra mennyire komplex, illetve mennyire felel meg az Univerzális Grammatikának (legalábbis a legfőbb tendenciáknak):

általában azon szerkezetek generálásához szükséges a legbonyolultabb szabálysor, amelyek valamiképpen ellentmondanak az általános elveknek és tendenciáknak. Látható tehát, hogy a javasolt rendszer ilyen értelemben semmiképpen sem „intuícióellenes”, sőt kifejezetten alkalmas a különleges jelenségek kimutatására. Megfigyelhető továbbá, hogy a „sorba nem illeszkedő” jelenségek eltűnőfélben vannak a finn nyelvből (lásd például a birtokos személyszuffixumok esete, amelyek a beszélt nyelvből mára már szinte teljesen elvesztek (26)); tehát a nyelvi változások, illetve a szabályrendszer (bonyolultsága) és az Univerzális Grammatika tendenciái között összefüggések mutathatók ki.

(26) **Példa a birtokos kifejezésére az irodalmi és a beszélt nyelvben**

irodalmi nyelv	**beszélt nyelv**
koira-**ni**	**mu-n** koira
kutya-**SG1**	**én-GEN** kutya
’a kutyám’	’a kutyám’

A számnevet és/vagy birtokost tartalmazó szerkezetek bemutatása után kitértem a főnévi kifejezéseknél lehetséges mellérendelő struktúrákra is, amelyek közül különösen azok voltak érdekesek számomra az ebben a dolgozatban alkalmazott keret miatt, amelyeknél valamilyen indexbe kódolt jegyben mutatkozik eltérés a koordinált tagok között. Így szó esett a különböző esetű főnevek mellérendeléséről (27a-b), amelyeket egy alulspecifikált kategória (*Loc, Lat, Ablat,* illetve *NObjP*) révén lehet ebben a rendszerben kezelni; valamint (az alanyok kapcsán) az eltérő személyű összetevők koordinálásáról (27c), illetve ennek ragozásbeli következményeiről is. Ezen alfejezet végén felvillantottam néhány tagmondat-mellérendeléssel kapcsolatos érdekességet is.

(27a) Tule-n Tamperee-**lta** ja Helsingi-**stä**.
jön-SG1 Tampere-**ABL** és Helsinki-**ELAT**
’Tamperéből és Helsinkiből jövök.’

(27b) Osta-n kirja-**n** ja leht-**i-ä**.
vesz-SG1 könyv-**ACC** és újság-**PL-PART**
’??Veszek egy könyvet és újságokat ~ Újságokat veszek és egy könyvet.’

(27c) Naise-t, Marja ja minä nuku-**mme**.
nő-PL.NOM Marja-NOM és én-NOM alszik-**PL1**
’A nők, Marja és én alszunk.’

Egy külön alfejezet foglalkozott a névszókon megjelenő partikulák kérdéseivel: bemutattam, milyen összetevőkön tűnhetnek fel klitikumok (akár egyszerre több is), és milyen hatásuk van a jelentésre. Ehhez a témához végeztem egy kisebb kutatást is, amelynek eredményeképpen bebizonyosodott, hogy az egyes partikulák főként a mondat első összetevőjén (28a), illetve ezen összetevő első összetevőjén bukkanhatnak fel (28b), a főnévi

csoport szerkezetébe jobban beágyazódott melléknévi jelzőkön kérdéses az elfogadhatóságuk (28c).

(28a) Tä-ssä vanha-ssa kaupungi-ssa-**ko** Pekka asu-u?
ez-INESS régi-INESS város-INESS-QP Pekka-NOM lakik-SG3
'Ebben a régi városban lakik Pekka?' (~ kb. 'Pécsett lakik Pekka?'-értelemben, ahol Pécs=ez a régi város)

(28b) Tä-ssä-**kö** vanha-ssa kaupungi-ssa Pekka asu-u?
ez-INESS-QP régi-INESS város-INESS Pekka-NOM lakik-SG3
'"Ebben a régi városban lakik Pekka?' (vagy abban a régi városban)

(28c) ???Tä-ssä vanha-ssa-**ko** kaupungi-ssa Pekka asu-u?
ez-INESS régi-INESS-QP város-INESS Pekka-NOM lakik-SG3
'Ebben a "régi városban lakik Pekka?' (vagy abban az újban)

Az utolsó alfejezetben a névutókkal foglalkoztam, mivel ezek nagyfokú hasonlóságot mutatnak a birtokost tartalmazó főnévi kifejezésekkel. Leírtam a posztpozíciós és prepozíciós frázisok, azaz a PP-k szerkezetét, valamint bemutattam, hogy ezek a típusú összetevők S-hez vagy VP-hez csatolva, illetve V' alatti komplementumpozícióban kerülhetnek be a mondatszerkezetbe.

Tekintsük át, milyen indexekre volt szükség a főnévi csoport kérdéseinek kezeléséhez. Az irodalmi finn nyelv főnévi szerkezeteinek leírásakor háromféle index öröklődhet a kifejezés összetevőire: a főnév száma, esete, valamint (személyes névmási birtokos esetében) a birtokos száma és személye.

Numerus: a szám. A finn nyelvben egyes, illetve többes számú névszói szerkezetek lehetségesek. Az egyes számot nem jeleníti meg index, mert ezt default esetként kezelem (akárcsak az igei struktúráknál a befejezett aspektust). Így ennek az indexkategóriának az egyetlen megvalósítója a *Pl* index, mely a lexikai nem-terminálisokon mindig egy *-I-* elem megjelenésében érhető tetten. Ez az index először kategóriarészletként jelenik meg, később válik csak indexszé – akárcsak a nemsokára tárgyalandó eset-indexek. Érdekes összefüggés van a *Pl* index és a számnévi konstrukciók között: amennyiben nincs jelen Num kategóriájú számnév a főnévi szerkezetben, a *Pl* index ráöröklődik minden egyes főnévhez kapcsolódó elemre (lásd (29)), melyek közül egyedül a birtokoson nem releváns, azaz erre az összetevőre nincs semmilyen hatása, róla nyom nélkül eltűnik; míg ha jelen van egy Num kategóriájú számnév, akkor a *Pl* index NumP és Num' között eltűnik a rendszerből a finn nyelvnek azt az uráli jellemvonását kiemelve, miszerint ilyen számnevek után csak egyes számban állhatnak az összetevők (lásd (24)), amennyiben nem *plural tantum*ról van szó.

(29) Puhu-n nä-i-stä tois-i-sta paksu-i-sta luetu-i-sta kirjo-i-sta.
beszél-SG1 ez-PL-ELAT másik-PL-ELAT vastag-PL-ELAT olvas-PTC.ARB-PL-ELAT könyv-PL-ELAT
'Beszélek ezekről a további vastag olvasott könyvekről.'

Casus: az eset. A többes számhoz hasonlóan az eset is először kategóriacímkeként jelenik meg a szerkezetben, és csak később válik indexszé. Ennek az az oka, hogy az indexelt nyelvtan szabályai szerint csak olyankor jelenhet meg index a szerkezetben, ha az őt bevezető szabály ki- és bemeneti oldalán is csak egyetlen nem-terminális elem van (lásd (6)). Mivel pedig az esettel rendelkező kifejezések tipikusan komplementumban vagy specifikálói pozícióban születnek meg, nem lehetséges az esetüket azonnal index formájában megjeleníteni. Ezt egyébként már csak azért sem tehetnénk meg, mert a főnévi kifejezésekben először a birtokosnak kell indexszé válnia, utána következik az eset, és legutoljára jelenik meg a többes szám.

Az eset-index a *Pl*-hoz hasonlóan minden főnévi összetevőre ráöröklődik, és csak a birtokosról tűnik el nyom nélkül. Az eset szempontjából is releváns, hogy van-e Num kategóriájú számnév a szerkezetben, ugyanis ha van, és az egész kifejezés nominativusi vagy (nominativ)accusativusi esetet kapott a régensétől, akkor a Num-nál esetváltás történik (lásd (24a)): a számnévi elem után ugyanis kötelező a főnévi összetevőknek partitivusban megjelenniük (kivéve, ha *plural tantum*ról van szó). Ha a főnévi kifejezés más esettel rendelkezik, akkor a számnév veszi fel a főnév esetét (lásd (24b)).

Ennek az indexkategóriának a megjelenítői a következő elemek lehetnek: *Nom*, *Acc*, *Nomacc*, *Part*, *Gen*, *Ill*, *Iness*, *Elat*, *All*, *Adess*, *Abl*, *Trl*, *Ess*, *Instr*, *Com*, *Abess*, azaz sorrendben nominativus, accusativus, nominativaccusativus, partitivus, genitivus, illativus, inessivus, elativus, allativus, adessivus, ablativus, translativus, essivus, instructivus, comitativus és abessivus.

Numerus-persona: A finn irodalmi nyelvben a főnévi kifejezéseknél egyeztetés van a birtok és a birtokos között számban és személyben, de csak akkor, ha a birtokos személyes névmás (vö. (30a)-t (30b)-vel). Ugyanezt tapasztaljuk a genitivusi vonzattal rendelkező névutós kifejezések esetében is (lásd (31a-b)). Szintén egyeztetni kell a személyes névmási genitivusi esetű összetevővel az *agenttipartisiippi*t (lásd (32)).

(30a) **minu-n** paksu-i-ssa kirjo-i-ssa-**ni**
én-GEN vastag-PL-INESS könyv-PL-INESS-**SG1**
'az én vastag könyveimben'

(30b) Kaisa-n pien-i-stä lauku-i-sta
Kaisa-GEN kis-PL-ELAT táska-PL-ELAT
'Kaisa kis táskáiból'

(31a) (**minu-n**) kanssa-**ni**
én-GEN -vAl-**SG1**
'velem'

(31b) Peka-n kanssa
Pekka-GEN -vAl
'Pekkával'

(32) **sinu-n** luke-m-i-ssa-**si** kirjo-i-ssa
te-GEN olvas-AGPTC-PL-INESS-**SG2** könyv-PL-INESS
'az általad olvasott könyvekben ~ ???az olvastad könyvekben'

A magyartól eltérően a finnben a birtokos személyszuffixum az esetrag után következik (lásd (33)), amely toldaléksorrend nincs összhangban az Univerzális Grammatika tendenciáival.

(33) *könyv-**em-ből*** ~ *kirja-**sta-ni***
könyv-**SG1-ELAT** ~ könyv-**ELAT-SG1**

Bartos (2000, 699–700) amellett érvel, hogy elvárható lenne az, hogy a főnévi csoport belső viszonyaihoz tartozó, azt kifejező birtokos személyszuffixum álljon közelebb a szótőhöz, és ne a főnévi szerkezetet a mondatstruktúrába ágyazó, internális szereppel nem rendelkező esetrag jelenjen meg előbb, ahogyan a finnben történik (vö. *A funkcionális projekciók univerzális hierarchiájának hipotézisé*vel (Bartos 2000, 659)). Érdekes megfigyelni, hogy ezeknek a kivételes pozícióban megjelenő birtokos személyszuffixumoknak a kezeléséhez szükséges a legbonyolultabb szabályrendszer is; vagyis a szabályrendszer és a nyelvi jelenségek „kivételessége", bonyolultsága között párhuzam húzható. Megfigyelhető továbbá, hogy a beszélt nyelvből ezek az elemek mára szinte teljesen eltűntek (lásd (26)) jelentős egyszerűsödést eredményezve ezáltal a szerkezetekben és az őket generáló szabályrendszerben is.

5. A finn igenevek szerkezete

Ebben a fejezetben a finn nyelv különböző igeneves szerkezeteit tekintettem át. Végignéztem, milyen szerkezet rendelhető a különböző infinitivusokhoz, valamint a szabad bővítményként (jelzőként, határozóként) és vonzatként megjelenő participiumi konstrukciókhoz. Mivel az egyeztetésben részt vevő jegyek indexekkel történő kezelése miatt ebben a modellben a morfológia szintjét is érintik bizonyos szabályok, a produktív képzéseket is lehet szintaktikailag kezelni. Lehetőség nyílik arra, hogy az igenevek jellegzetes kétarcúságáról a lehető legpontosabban számot tudjunk adni: hiszen a mélyben mindig egy VP jelenik meg, melynek feje azután a szerkezeti hierarchiában a finit struktúráknál is látott módon egyre feljebb mozogva (ezúttal) különböző képzőkkel kapcsolódik össze, amelyeknek jól

meghatározható hatása van a mélyben megjelenő VP egyes elemeire – különös tekintettel az alanyi és a tárgyi funkciójú összetevőkre.

Azt is részletesen megvizsgáltam az egyes szerkezeteknél, hogy a finit mondatstruktúra mely jegyei vannak hatással az igenévi konstrukciók belső szerkezetére. Ez a kérdés különösen a tárgynál releváns, hiszen bizonyos konstrukciókban a finit igei szerkezetben öröklődő, index formájában megragadott jegyek (*arb, ~~subj~~, !, progr, ~*) az igeneves szerkezetben megjelenő tárgyra is hasonló hatást gyakorolnak, mint a finit ige mellett feltűnő tárgyi funkciójú összetevőkre, előírva ezek accusativusi, nominativaccusativusi, illetve partitivusi esetét.

Ezúttal is bemutatom röviden azokat az indexeket, amelyeket az egyes igenévi konstrukciók szerkezetének leírásánál használtam.

Numerus-persona: a szám-személy index. Az igenévi struktúrában (az igei és a főnévi szerkezetekhez hasonlóan) szintén találkozhatunk szám-személy indexszel, de csak a hat alapváltozattal (*Sg1-Pl3*). A finn irodalmi nyelvben ugyanis egyeztetni kell a személyes névmási genitivusi esetű összetevővel az *agenttipartisiippi*t (lásd (32)), valamint a főnévi igenevek közül a TA-infinitivus translativusi alakját (ez a célhatározói jelentéssel rendelkező ún. *finaalirakenne* – lásd (34)), a MA-infinitivus többes számú adessivusi alakját, mely konstrukció a kis híján megvalósult cselekvések leírására használatos (lásd (35)), továbbá a MA-infinitivusok abessivusi ragos változatán is feltűnhet birtokos személyszuffixum (lásd (36))). Szintén találunk szám-személybeli egyeztetést a *referatiivirakenné*knél, amennyiben az igenévi konstrukció alanya azonos a finit ige alanyával (lásd (37)); valamint a *temporaalirakenné*knél is, amennyiben az igenévnek személyes névmási alanya van (lásd (38a-b)).

(34) Tul-i-n tänne osta-a-kse-**ni** kirja-n.
jön-IMPERF-SG1 ide vesz-TAINF-TRL-**SG1** könyv-ACC
'Azért jöttem ide, hogy megvegyem a könyvet.'

(35) Ol-i-n kaatu-mais-i-lla-**ni**.
van-IMPERF-SG1 elesik-5INF-PL-ADESS-**SG1**
'Majdnem elestem.'

(36) Huomaa-ma-tta-**ni** Pekka läht-i kotoa.
észrevesz-MAINF-ABESS-**SG1** Pekka-NOM indul-IMPERF.SG3 hazulról
'Pekka elment otthonról anélkül, hogy észrevettem volna.'

(37) Luule-n tappa-nee-**ni** häne-t.
hisz-SG1 megöl-NUTPTC-ACC.**SG1** ő-ACC
'Azt hiszem, megöltem őt.'

(38a) **Minu-n** käy-d-e-ssä-**ni** kaupa-ssa Pekka pese-e auto-a.
én-GEN jár-TAINF-EPTC-INESS-**SG1** bolt-INESS Pekka-NOM mos-SG3 autó-PART
'Amikor boltba megyek, Pekka autót mos.'

(38b) Herä-tty-ä-**ni** soit-i-n Kaisa-lle.
felébred-PASS.NUTPTC-PART-**SG1** felhív-IMPERF-SG1 Kaisa-ALL
'Miután felébredtem, felhívtam Kaisát.'

pass: a passzív participiumoknál bevezetett index, melynek feladata, hogy a VP-specifikálóban megjelenő genitivusi esetű DP helyén pro_{arb} jelenjen meg; valamint hogy az igenévi szerkezet mélyén megjelenő V komplementumában álló NObjP-be *PRO* illesztődjön be megragadva azt, hogy ezen konstrukciókban a jelzett szó kötelezően azonos ezen tárgyi funkciójú összetevővel, így az semmiképpen sem ölthet hangalakot.

ag: az *agenttipartisiippi*knél alkalmazott index, mely azért felelős, hogy a VP-specifikálóban mindenképpen megjelenjen valamilyen genitivusi esetű összetevő (amely lehet hangalak nélküli *pro* is, csak *PRO* nem); továbbá hogy az imént tárgyalt *pass*-hoz hasonlóan az igenévi szerkezet mélyén megjelenő V komplementumában álló NObjP-be *PRO* illesztődjön be ugyanazon okból, amit az imént megadtam.

minen: a magyar *-Ás* képző finn megfelelőjénél alkalmazott index neve, mely azért felel, hogy a mélyben megjelenő ige alanya, illetve tárgya genitivusban jelenjen meg (lásd (39)-(40)). Így ez az index ebből a szempontból rokona a tárgy esetének meghatározásában szerepet játszó általános alanyra utaló *arb* indexnek, a személytelenséget kifejező ~~*subj*~~-nak, a felszólításoknál előkerülő *!*-nak, valamint a negációnál alkalmazott ~ indexnek éppúgy, ahogyan az imént tárgyalt *pass* és *ag* indexeknek is, melyek szintén hatással vannak a tárgy alakjára.

(39a) Pekka laula-a.
Pekka-NOM énekel-SG3
'Pekka énekel.'

(39b) Pidä-n Peka-n laula-mise-sta.
kedvel-SG1 Pekka-GEN énekel-ÁS-ELAT
'Kedvelem Pekka éneklését.'

(40a) Pekka laula-a uus-i-a laulu-ja.
Pekka-NOM énekel-SG3 új-PL-PART ének-PL-PART
'Pekka új dalokat énekel.'

(40b) Pidä-n uus-i-en laulu-j-en laula-mise-sta.
kedvel-SG1 új-PL-GEN ének-PL-GEN énekel-ÁS-ELAT
'Kedvelem az új dalok éneklését.'

acc: a *referatiivirakenné*knél alkalmazott index, melynek kis kezdőbetűje azt a célt szolgálja, hogy ez az index elkülöníthető legyen a jelzői participiumokon öröklődő

accusativusi esetindextől, az *Acc*-tól, ugyanis a két különböző funkcióban megjelenő igenévi konstrukció alanyi és tárgyi összetevőiben jelentős különbségek vannak. Ezekben a szerkezetekben ugyanis az alanyi összetevő genitivusi formában testet ölthet (vagy *pro* formában is megjelenhet, amennyiben az igenévi konstrukció alanya azonos a finit ige alanyával (lásd (37))), és amennyiben a mélyben megjelenő igének van tárgya, az is megjelenhet hangalakot öltő formában (lásd (41)).

(41) Syyttäjä usko-o miehe-**n** teh-nee-n itsemurha-**n** Thaimaa-ssa.
ügyész-NOM hisz-SG3 férfi-**GEN** elkövet-NUTPTC-ACC öngyilkosság-**ACC** Thaiföld-INESS
'Az ügyész azt hiszi, hogy a férfi öngyilkosságot követett el Thaiföldön.'

part: az előidejű *temporaalirakenné*knél alkalmazott index neve, melynek kis kezdőbetűje ezúttal is azt a célt szolgálja, hogy a szerkezetet el lehessen különíteni a jelzői helyzetben álló, partitivusi esetet megjelenítő participiumoktól. Ennek a szerkezetnek is megjelenhet az alanya genitivusi esetű hangalakot öltő összetevőként, illetve *pro*-ként (lásd (42) és (38)); valamint az ilyen konstrukcióban felbukkanó tárgy is ölthet hangalakot (lásd (42)).

(42) **Kaisa-n** luki-e-ssa lehde-**n** Pekka kuuntele-e musiikki-a.
Kaisa-GEN olvas-TAINF.EPTC-INESS újság-**ACC** Pekka-NOM hallgat-SG3 zene-PART
'Amíg Kaisa elolvassa az újságot, Pekka zenét hallgat.'

iness: az egyidejű és az utóidejű *temporaalirakenné*knél alkalmazott index neve. Kis kezdőbetűje ezúttal is azt a célt szolgálja, hogy az ilyen szerepű participiumot el lehessen különíteni a jelzői megfelelőjétől.

instr: az E-participiumok instructivusi ragos alakjainál alkalmazott index neve, mely főként azt a célt szolgálta, hogy a különböző nem jelzői szerepű participiumok leírása hasonló legyen.

6. A finn beszélt nyelv

Ebben a fejezetben a finn beszélt nyelv azon jelenségeit tárgyaltam, amelyek valamilyen egyeztetést érintenek, illetve amelyek irodalmi nyelvi megfelelőinek leírásában indexet alkalmaztam. Részletesen kifejtettem a két nyelvváltozat között fellelhető igeragozási különbségeket kitérve többek között a személyes névmások kötelező beszélt nyelvi jelenlétére (amely azt eredményezi, hogy ezen nyelvváltozat esetében (a felszólításokat kivéve) nincs szükség a TP-specifikáló üresen hagyásáért felelős ~~*topik*~~ indexre); a harmadik személyben neutralizálódó számbeli oppozícióra (lásd (43)); valamint arra is, hogy az irodalmi nyelvben

az általános *arb* alanyú szósorokban használt morfémákkal találkozhatunk a beszélt nyelvben többes szám első személyben (lásd (44)). Ezen kívül szó esett a szituációra vonatkozó eldöntendő kérdések szerkezeti érdekességeiről is (lásd (22)).

(43) **Harmadik személyű igealakok az irodalmi és a beszélt nyelvben**

irodalmi nyelv	**beszélt nyelv**	
hän nukku-u ő alszik-SG3	se nukku-u az alszik-3	’ő alszik’
he nukkuvat ők alszik-PL3	ne nukku-u azok alszik-3	’ők alszanak’
hän ei ol-lut nukku-nut ő nem.SG3 van-PTC alszik-PTC	se ei ol-lut nukku-nut az nem.3 van-PTC alszik-PTC	’ő nem aludt (korábban)’
he ei-vät ol-leet nukku-neet ők nem-PL3 van-PTC.PL alszik-PTC.PL	ne ei ol-lut nukku-nut azok nem.3 van-PTC alszik-PTC	’ők nem aludtak (korábban)’

(44) **Többes szám első személy az irodalmi és a beszélt nyelvben**

irodalmi nyelv	**beszélt nyelv**
Nuku-mme. alszik-PL1 ’Alszunk.’	Me nuku-ta-an. mi-NOM alszik-PASS-ARB ’Alszunk.’

A névszók kapcsán pedig megmutattam, hogy a birtokos személyszuffixumok eltűnése (lásd (26)) miként alakította át a főnévi szerkezeteket, valamint mindazokat a konstrukciókat, amelyben ilyen egyeztetés feltűnhet az irodalmi nyelvben. Így szó esett a névutókról (lásd (45)) és az *agenttipartisiippi*ről (lásd (46)), továbbá röviden kitértem a *mielellä*- ’szívesen’ típusú szabad bővítmények beszélt nyelvi használatára is (lásd (13)). Az leszögezhető, hogy az Univerzális Grammatika tendenciáinak nem megfelelő helyen felbukkanó birtokos személyszuffixumok eltűnése a szerkezetek, és az őket leíró szabályrendszer jelentős egyszerűsödéséhez vezet.

(45) **Névutós szerkezet az irodalmi és a beszélt nyelvben**

irodalmi nyelv	**beszélt nyelv**
lähellä-**ni** közel-**SG1** ’a közelemben’	**mu-n** lähellä **én-GEN** közel ’a közelemben’

(46) ***Agenttipartisiippi* az irodalmi és a beszélt nyelvben**

irodalmi nyelv	**beszélt nyelv**
kirjoitta-ma-**ni** kirja ír-AGPTC-**SG1** könyv ’az általam írt könyv’	**mu-n** kirjoitta-ma kirja **én-GEN** ír-AGPTC könyv ’az általam írt könyv’

7. Összegzés és a továbblépés lehetőségei

Az általam felépített modellben az itt bemutatott indexek szükségesek ahhoz, hogy a finn nyelv egyszerű mondataiban fellehető egyeztetési jelenségeket meg tudjuk ragadni. Indexeket végül is nem kizárólag egyeztetések kezelésénél alkalmaztam, hanem olyan jelenségek leírásában is, amelyek megragadásához egy ilyen keretben ez az eszköz illet a leginkább: például ilyen a TP-specifikáló létrejövését meggátoló ~~*topik*~~ index; a kiegészítendő kérdéseknél alkalmazott *kk*, amely annak biztosítására szolgál, hogy a szerkezetben mindenképpen kiépüljön az ilyen szósorok generálásához feltétlenül szükséges CP frázis; vagy a tárgyaknál megfigyelhető accusativus ~ nominativaccusativus ~ partitivus esetalternációról számot adó indexek (pl. ~, *arb,* ~~*subj*~~).

Látható, hogy az indexek száma véges, az egyes indexkategóriákból egynél több nem fordulhat elő ugyanazon az elemen, és az igei kifejezéseknél egyszerre legfeljebb öt (*mód – idő – szám és személy (alany)* vagy *személytelenség – tagadás/folyamatosság – felszólítás*), a főnévieknél pedig legfeljebb három index (*szám – eset – szám és személy (birtokos)*) öröklődhet a struktúrákban a most megadott sorrendben. Vagyis azzal, hogy az indexsorozatok korlátosak, a nyelvtannak ez a része átfogalmazható nem indexelt környezetfüggetlen nyelvtanná, amelyben egy nagyságrenddel több, de mindenképpen véges számú összetett kategóriacímke szerepel[18]. Azért szerencsésebb mégis indexelt nyelvtan formájában megadni a szabályrendszert, mert ebben világossá válik az, hogy bizonyos elemek között rokonság van: például az, hogy az *Abl* és az *Elat* esetet megjelenítő indexként ugyanabban a pozícióban bukkannak fel, keletkezésükre és eltűnésükre ugyanazon szabályok érvényesek. Ez az őket összekötő nagyfokú hasonlóság akkor válik megragadhatóvá, ha index formájában vannak jelen a struktúrában; kategóriarészletként a köztük lévő rokonság nincsen megragadva.

Ennek a disszertációnak természetes folytatásaként a finn összetett mondatokban fellelhető egyeztetési jelenségekre is ki lehetne dolgozni egy ilyen indexelt nyelvtani szabályrendszert, illetve a hangtani komponensben működő szabályokat is meg lehetne precízen fogalmazni, mely kérdések kifejtését ez a disszertáció nem tekintette feladatának.

A kitűzött cél tehát egy olyan rendszer kidolgozása volt, amely képes magyarázóan adekvát módon számot adni a finn egyszerű mondatokban fellehető egyeztetési jelenségekről, mely célt a bemutatott indexelt nyelvtan alkalmazásával teljesítette. És mivel ez az indexelt

[18] Az indexek kategóriacímkékké történő átfogalmazásával a dolgozatban ismertetett szabályrendszer egy klasszikus környezetfüggetlen Chomsky-nyelvtanná válik; elvileg tehát ezt azok is alkalmazhatják, akik ragaszkodnak a mélyszerkezet környezetfüggetlen nyelvtannal való előállításához (Partee és mtsai 1990, 22. fejezet; Alberti 2006, 272–273).

nyelvtan egy matematikailag teljesen tiszta (és nem mellékesen nagyon egyszerű) eszköz, így bármikor bemenetéül szolgálhat például egy számítógépes nyelvészeti rendszernek, hiszen az itt megfogalmazott szabályok könnyen átfogalmazhatók programlépésekké.

8. Egy ábra

Végezetül álljon itt illusztrációként egyetlen ábra, amelyen megfigyelhető a bemutatott indexek egy tekintélyes részének a működése.

(47) E-tte-kö ol-leet mielellä-nne halu-nneet anta-a nä-i-tä kah-ta paksu-a lue-tta-va-a kirja-a Peka-lle?
nem-PL2-QP van-PTC.PL szívesen-PL2 akar-PTC.PL ad-TAINF ez-PL-PART két-PART vastag-PART olvas-PASS-VAPTC-PART könyv-PART Pekka-ALL
'Nem akartátok szívesen odaadni ezt a két vastag elolvasandó könyvet Pekkának?'

(47a) **A (47b) ábrán nem kifejtett indexek terminalizálódása**

ettekö:

Neg (In Pperf Pl2 ~)→ Neg (Pperf Pl2 ~) → E- (Pl2 ~) → ETTE (~) → ETTE
C (ek ~~topik~~ ~) → -KO (~~topik~~ ~) → -KO (~) → -KO
} ETTE-KO → ***ettekö***

olleet:

INeg (In Pperf Pl2 ~) → INeg (Pperf Pl2 ~) → OLLUT (Pl2 ~) → OLLEET (~) → OLLEET → ***olleet***

halunneet:

V (~) → V → HALU-
Voice (Pperf Pl2 ~) → -NUT (Pl2 ~) → -NEET (~) → -NEET
} HALU-NEET → ***halunneet***

(47b) **Az *Ettekö olleet mielellänne halunneet antaa näitä kahta paksua luettavaa kirjaa Pekalle?* mondat szerkezete**[19]

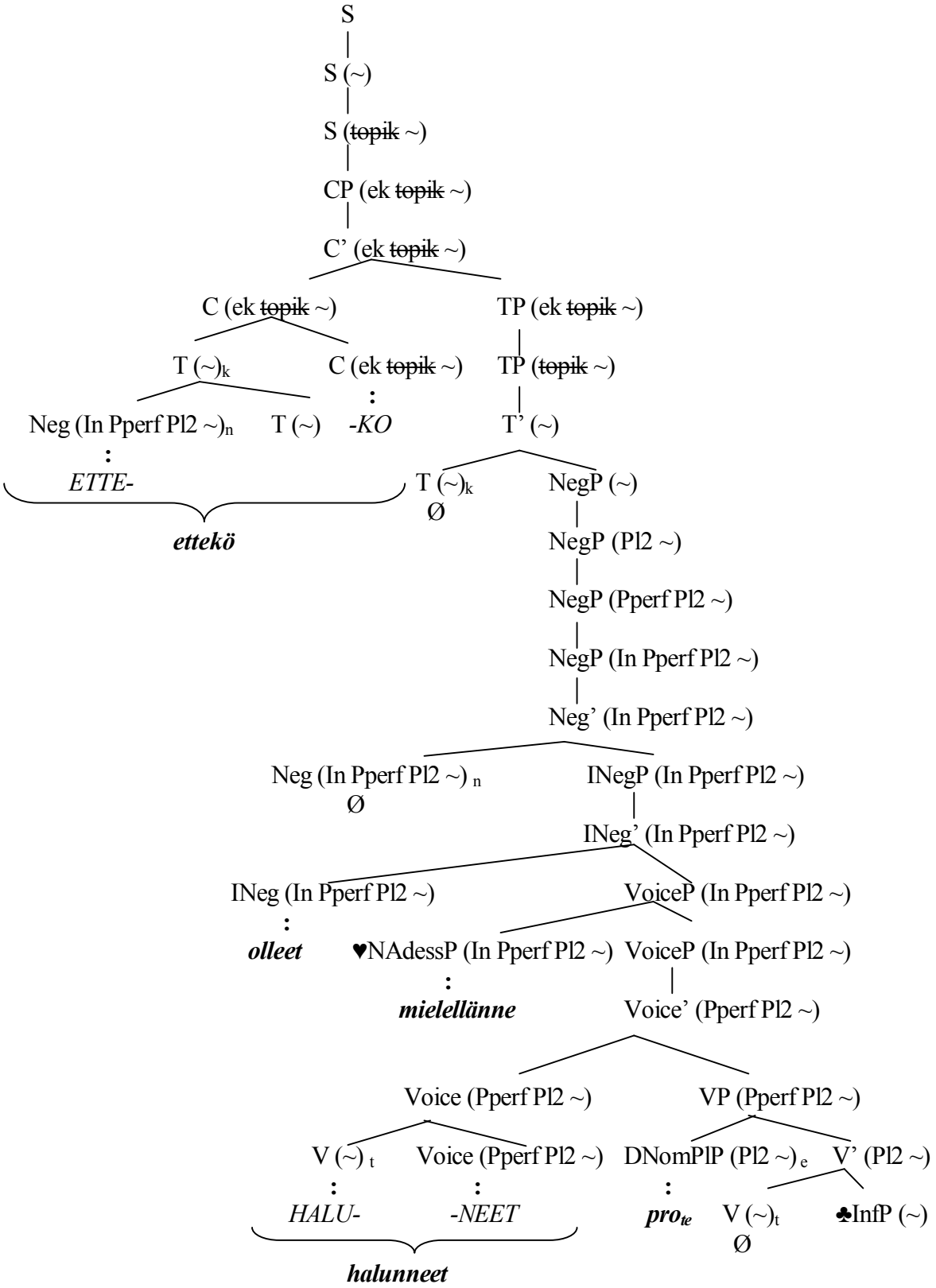

[19] A mozgatásoknál általam alkalmazott indexelési technikáról: általában olyan indexeket használok, amelyek valamilyen módon utalnak az elmozdított összetevőre (pl. kezdőbetű). Ez (számomra) megkönnyíti az elemek azonosítását.

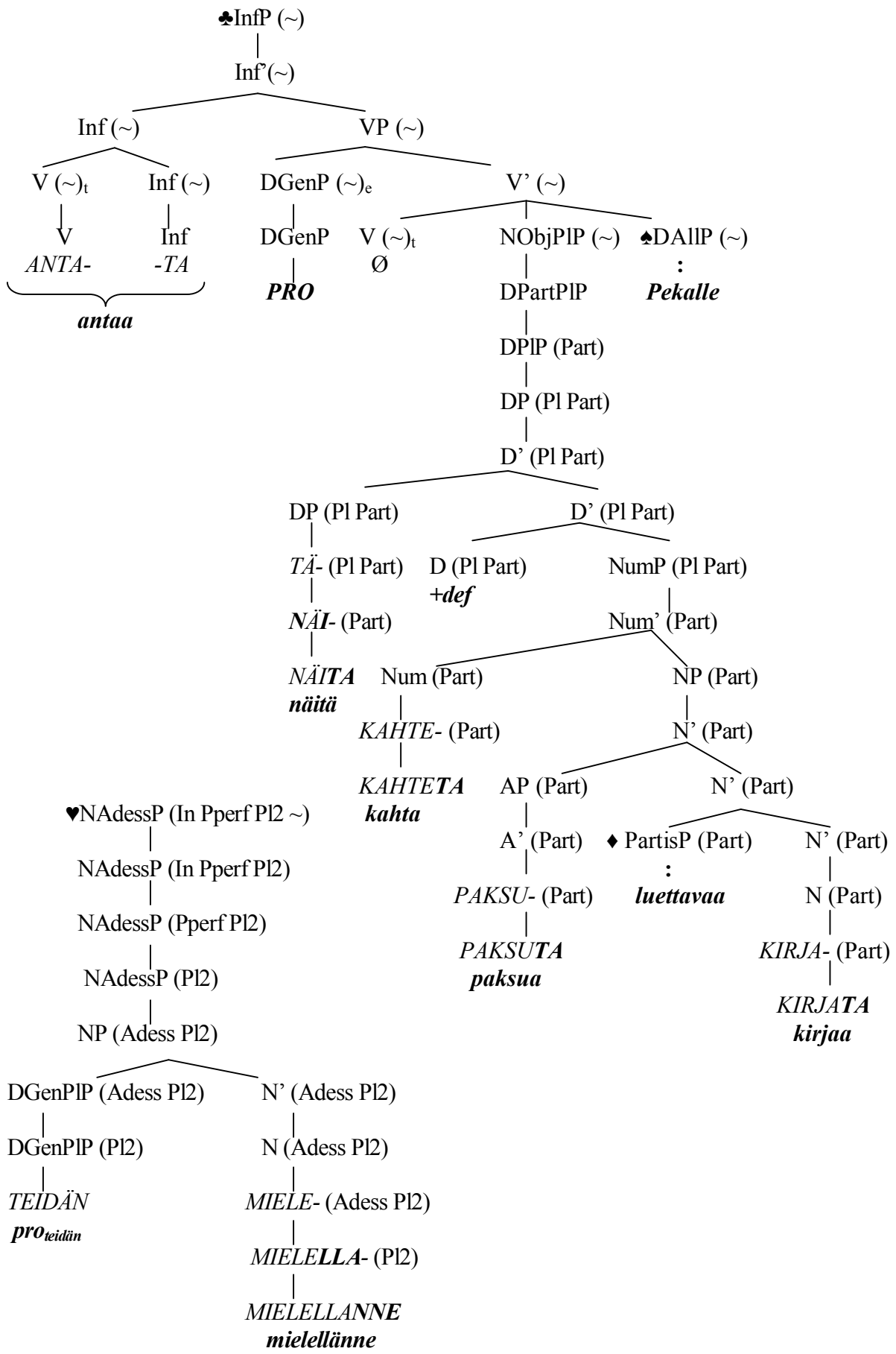
♣InfP (~)
Inf'(~)
Inf (~)
VP (~)
V (~)t
Inf (~)
DGenP (~)e
V' (~)
V
Inf
ANTA-
-TA
antaa
DGenP
PRO
V (~)t
Ø
NObjPlP (~)
♠DAllP (~)
:
Pekalle
DPartPlP
DPlP (Part)
DP (Pl Part)
D' (Pl Part)
DP (Pl Part)
D' (Pl Part)
TÄ- (Pl Part)
D (Pl Part)
+def
NumP (Pl Part)
NÄI- (Part)
Num' (Part)
NÄITA
näitä
Num (Part)
NP (Part)
KAHTE- (Part)
N' (Part)
KAHTETA
kahta
AP (Part)
N' (Part)
♥NAdessP (In Pperf Pl2 ~)
A' (Part)
♦ PartisP (Part)
N' (Part)
NAdessP (In Pperf Pl2)
:
PAKSU- (Part)
luettavaa
N (Part)
NAdessP (Pperf Pl2)
PAKSUTA
paksua
KIRJA- (Part)
NAdessP (Pl2)
KIRJATA
kirjaa
NP (Adess Pl2)
DGenPlP (Adess Pl2)
N' (Adess Pl2)
DGenPlP (Pl2)
N (Adess Pl2)
TEIDÄN
pro teidän
MIELE- (Adess Pl2)
MIELELLA- (Pl2)
MIELELLANNE
mielellänne

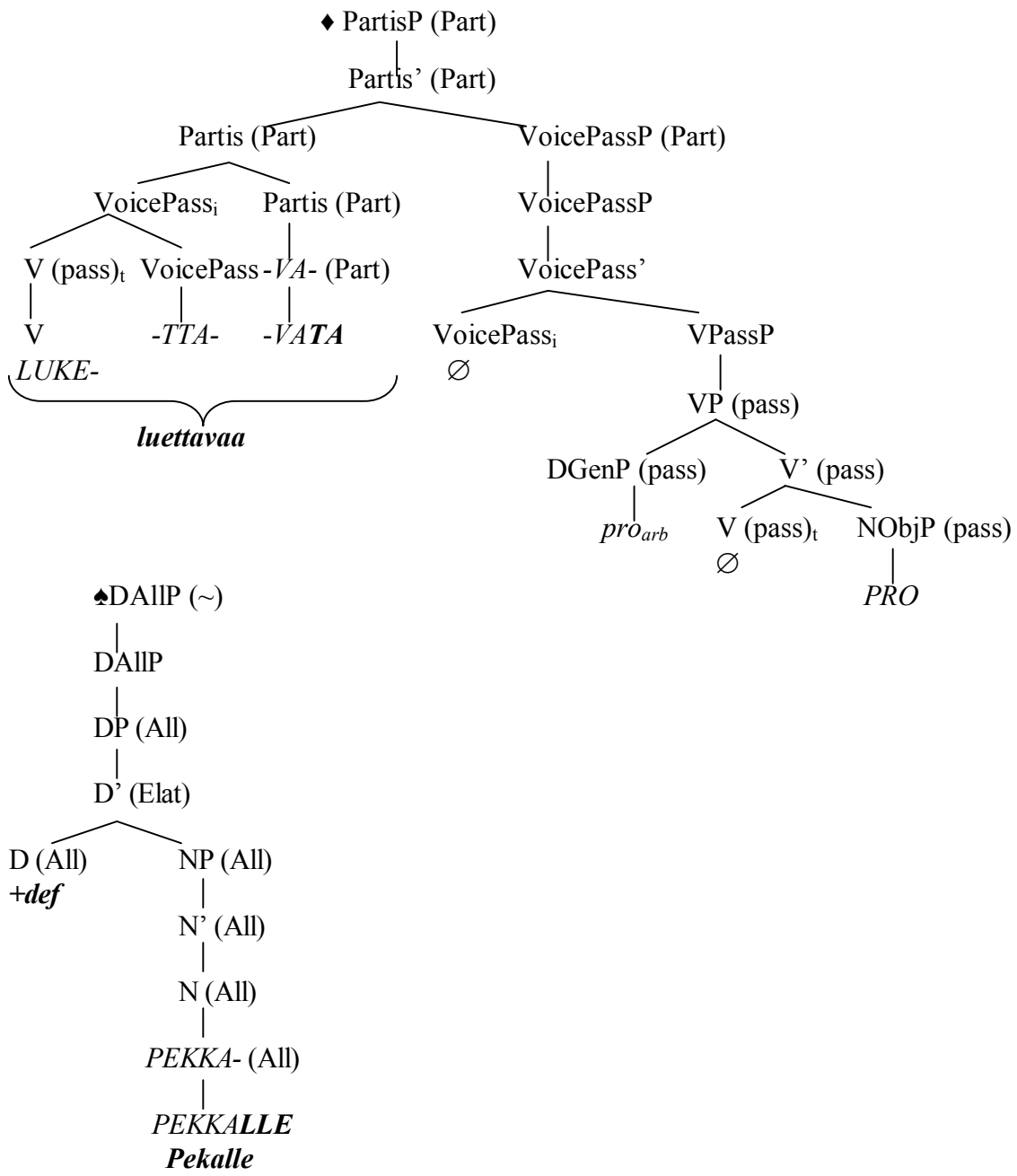
♦ PartisP (Part)
Partis' (Part)
Partis (Part)
VoicePassP (Part)
VoicePass$_i$
Partis (Part)
VoicePassP
V (pass)$_t$
VoicePass
-VA- (Part)
VoicePass'
V
-TTA-
-VATA
VoicePass$_i$
VPassP
LUKE-
∅
luettavaa
VP (pass)
DGenP (pass)
V' (pass)
pro$_{arb}$
V (pass)$_t$
NObjP (pass)
∅
PRO
♠DAllP (~)
DAllP
DP (All)
D' (Elat)
D (All)
+def
NP (All)
N' (All)
N (All)
PEKKA- (All)
PEKKALLE
Pekalle

A tézisekhez felhasznált irodalom

Alberti Gábor – Medve Anna (2002): *Generatív grammatikai gyakorlókönyv I. Szabályok és magyarázatok.* Budapest, Janus/Books. (*GGG*)

Alberti Gábor (2006): *Matematika a természetes nyelvek leírásában. II. kötet Grammatikák és automaták.* Budapest, Tinta Könyvkiadó.

Bartos Huba (2000): Az magyar inflexiós jelenségek szintaktikai háttere. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 3*, *Morfológia,* Budapest, Akadémiai Kiadó, 653–762.

Bródy Mihály (1990): Remarks on the Order of Elements in the Hungarian Focus Field. In: Kenesei István (szerk.): *Approaches to Hungarian 3,* Szeged, JATE, 95–121.

Carstens, Vicki (2000): Remarks and Replies – Concord in Minimalist Theory, *Linguistic Inquiry* **31**/2, 319–355.

Chomsky, Noam (1986): *Barriers*, Cambridge, Mass., MIT Press.

Chomsky, Noam (1995): *The Minimalist Program*, Cambridge, Mass., MIT Press.

É. Kiss Katalin (1992): Az egyszerű mondat szerkezete. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 1, Mondattan*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 79–177.

É. Kiss Katalin (1998): Mondattan. In: É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter *Új magyar nyelvtan.* Budapest, Osiris Kiadó, 15–184.

É. Kiss Katalin (2002): The Syntax of Hungarian. Cambridge University Press.

É. Kiss Katalin (2007): Kísérlet a konfigurációs és a nem-konfigurációs magyar mondattani jelenségek közti ellentmondás feloldására. In: *Nyelvtudományi Közlemények* 104, 124–152.

Hakulinen, Auli – Karlsson, Fred (1979): *Nykysuomen lauseoppia.* Jyväskylä, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja (2004): *Iso suomen kielioppi.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. (*ISK*)

Holmberg, Anders – Nikanne, Urpo (eds.) (1993): *Case and Other Functional Categories In Finnish Syntax,* Berlin – New York, Mouton de Gruyter.

Holmberg, Anders – Nikanne, Urpo – Oraviita, Irmeli – Reime, Hannu – Trosterud, Trond (1993): The Structure of INFL and the Finite Clause in Finnish. In: Anders Holmberg – Urpo Nikanne (eds.): *Case and Other Functional Categories in Finnish Syntax.* Berlin – New York, Mouton de Gruyter, 177–206.

Kenesei István (2000): Szavak, szófajok, toldalékok. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 3*, *Morfológia,* Budapest, Akadémiai Kiadó, 75–136.

Kenesei István (2001): A nyelvelmélet a történeti nyelvészetben. In: Pusztay János (szerk.): *Vade mecum! A huszonötödik óra,* BDF Uralisztikai Tanszék, Szombathely, 153–171.

Kiefer Ferenc (szerk.) (1992): *Strukturális magyar nyelvtan I, Mondattan.* Budapest, Akadémiai Kiadó.

Kiefer Ferenc (szerk) (2000): *Strukturális magyar nyelvtan 3*, *Morfológia.* Budapest, Akadémiai Kiadó.

Kinyalolo, Kasangati K. W. 1991: *Syntactic dependencies and the Spec-head agreement hypothesis in Kilega*, doktori értekezés, kézirat, UCLA, Los Angeles, Calif.

Koopman, Hilda (1992): On the absence of Case-chains in Bambara*, Natural Language & Linguistic Theory* **10**, 555–594.

Kornai András (1989): A főnévi csoport egyeztetése. *Általános nyelvészeti tanulmányok* XVII. 183–211.

Lepäsmaa, Anna-Liisa – Silfverberg, Leena (2001): *Suomen kielen alkeisoppikirja.* Helsinki, Oy Finn Lectura Ab. (8. javított kiadás)

Manninen, Satu Helena (2003a): Small Phrase Layers. A study of Finnish Manner Adverbials. *Linguistik Aktuell/Linguistics Today* Volume **65**, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.

Manninen, Satu (2003b): Finnish PPs and the Phase Impenetrability Condition. In: Diane Nelson – Satu Manninen (eds.): *Generative Approaches to Finnic and Saami Linguistics,* Stanford, California, CSLI Publications, 295–320.

Manninen, Satu – Nelson, Diane (2003): Introduction. In: Diane Nelson – Satu Manninen (eds.): *Generative Approaches to Finnic and Saami Linguistics,* Stanford, California, CSLI Publications, 1–48.

Partee, Barbara H. – Alice G. B. ter Meulen – Robert E. Wall (1990): *Mathematical Methods in Linguistics,* Dordrecht, Kluwer Academic Publ., 536–542.

Shore, Susanna (1986): *Onko suomessa passiivia.* Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Surányi Balázs (2002): Funkcionális projekciók a magyarban és kvantormozgatás. In: Maleczki Márta (szerk.): *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei V,* Szeged, SZTE, 97–108.

Szabolcsi Anna – Laczkó Tibor (1992): A főnévi csoport szerkezete. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 1, Mondattan*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 179–298.

Vainikka, Anne (1989): *Deriving Syntactic Representations in Finnish*. Ph.D. dissertation, GLSA, University of Massachusetts, Amherst.

Vainikka, Anne (1992): Kieliopillisten sijojen syntaktinen kuvaus. *Virittäjä* 1992, 295–322.

Vainikka, Anne (2003): Postverbal Case Realization in Finnish. In: Diane Nelson – Satu Manninen (eds.): *Generative Approaches to Finnic and Saami Linguistics,* Stanford, California, CSLI Publications, 235–266.

Vilkuna, Maria (1989): *Free Word Order in Finnish,* Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vilkuna, Maria (1995): Discourse Configurationality in Finnish. In: É. Kiss Katalin (szerk.): *Discourse Configurational Languages*, Oxford University Press, 244–268.

Az értekezés témájában megjelent publikációk

Cikkek

1. Farkas Judit (2004): Ingadozást mutató jelenségek a finn nyelvben. In: Kassai Ilona (szerk.): Etűdök alkalmazott nyelvészetre. *Nyelvészeti Doktorandusz Füzetek* 2., Pécs, 116–136.
2. Farkas Judit (2005): Új módszer az egyeztetési jelenségek kezelésére. In: Sinkovics Balázs (szerk.): *LingDok* 4, Szegedi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola, 47–67.
3. Farkas Judit (2005): A finn igei szerkezet morfoszintaxisa. In: Kubínyi Kata – Lauranto, Yrjö (szerk.): *Urálisztikai tanulmányok* 15, Budapest, 43–52.
4. Farkas Judit (2006): A finn és a magyar főnévi csoport generatív leírása. In: Pusztay János (szerk.) *Specimina Fennica XII – Colloquia Contrastiva,* Szombathely, 77-104.
5. Farkas Judit (2006): Az öt temporális referens megjelenése a finn nyelvben. In: Kassai Ilona (szerk.): A nyelvi tabuktól a temporális referensekig. *Nyelvészeti Doktorandusz Füzetek* 4., Pécs, 91–108.

Konferencia-előadások

1. Farkas Judit: *A finn mondat szerkezetének transzformációs generatív megközelítése.* Elhangzott: ELTE Finnugor Tanszék, 2003. május 7-8.
2. Farkas Judit: *A finn nyelv generatív szintaxisa a magyar nyelvleírási tapasztalatok alapján.* Elhangzott: Nyelvészdoktoranduszok 7. Országos Konferenciája, Szeged, 2003. november 7–8.
3. Farkas Judit: *Két új szempont a finn szintaxis leírásában.* Elhangzott: XVI. Finnugor szeminárium, Pécs, 2004. január 9-10.
4. Farkas Judit: *A finn és a magyar főnévi csoport összevető generatív leírása.* Elhangzott: V. Magyar-finn kontrasztív konferencia, Szombathely, 2005. május 5-6.
5. Farkas, Judit – Alberti, Gábor: *Analyzing the English, Hungarian and Finnish Progressive in a Representational Dynamic Semantics*. Elhangzott: Third International Conference in Contrastive Semantics and Pragmatics, Shanghai, 16-18. September 2005.
6. Farkas, Judit: *Suomen kielen substantiivilauseke indeksikielioppiin yhdistetyssä generatiivisessa mallissa.* Elhangzott: XXXIII. Kielitieteen päivät, Turku, 2006. május 4-5.